Obligāts kontroleksemplārs

VISU ZEMJU PROLETĀRIEŠI, SAVIENOJIETIES!

Literatūra un Māksla

LATVIJAS PADOMJU RAKSTNIEKU, KOMPONISTU, MĀKSLINIEKU UN ARCHITEKTU SAVIENĪBU LAIKRAKSTS

1946. G. 29. MARTĀ NR. 13 (63)

Ministru Padomes Priekšsēdētāja J. V. STAĻINA atbilde uz „United Press" aģentūras prezidenta Hjū Beilija kunga telegramu

„United Press" aģentūras prezidenta Hjū Beilija kunga telegrama

Maskavā, Kremlī,
ĢENERĀLISIMUSAM STAĻINAM

Es vēlētos vērst Jūsu uzmanību uz paziņojumu, kuŗu «United Press» aģentūra saņēmusi no Vinstona Čerčila nodošanai visas pasaules laikrakstiem un radiokomitejām. Šinī sakarā gribu atjaunot savu priekšlikumu, lai Jūs sniegtu «United Press» aģentūrai paziņojumu sakarā ar starptautisko stāvokli. Ja Jūs vēlaties atbildēt uz Čerčila motīvējumu par labu Apvienoto Nāciju Organizācijas Drošības Padomes ātras rīcības nepieciešamībai Irānas jautājumā, tad «United Press» aģentūra ar prieku paziņos pasaulei Jūsu ieskatus. Ja Jums ir kādi citi jautājumi par Irānu vai starptautisko mieru un drošību, pie kuŗiem Jūs vēlētos pakavēties, lūdzu Jūs izmantot mūsu iespējas, kuŗas mēs nodosim Jūsu rīcībā ar vislabākajiem novēlējumiem.

Hjū Beilijs,
«United Press» aģentūras prezidents
Ņujorkā, 1946. gada 22. martā

Atbilde „United Press" aģentūras prezidentam Hjū Beilija kungam

Ņujorka, „United Press" aģentūras prezidentam Hjū Beilijam

Pateicos par Jūsu laipno priekšlikumu. Čerčila kunga motīvu nevaru atzīt par pārliecinošu. Kas attiecas uz jautājumu par padomju kaŗaspēka izvešanu no Irānas, tad tas, kā zināms, jau izšķirts pozitīvā nozīmē, sarunās starp Padomju Valdību un Irānas Valdību.

J. Staļins,
Ministru Padomes Priekšsēdētājs
1946. gada 25. martā

A. DUBURS «CELTNIECĪBA»

STAĻINA PIECGADES PLĀNS

Padomju Sociālistisko Republiku Savienības Augstākā Padome savā otrā sasaukuma sesijā pieņēma Likumu par PSRS tautas saimniecības atjaunošanas un attīstības piecgades plānu 1946.—1950. gadam.

Šim Likumam, kuŗu ar nedalītu sajūsmu uzņēma visas mūsu lielās Dzimtenes tautas, jānostiprina tālāk padomju valsts, tas ievirza mūsu zemi jaunā sociālistiskās celtniecības periodā.

Jaunās piecgades likums, ko dziļi un vispusīgi apspriedusi un vienbalsīgi pieņēmusi Augstākā Padome, izstrādāts pēc biedra Staļina norādījumiem, tas dibinās uz marksisma-ļeņinisma zinātnes pamatiem, izaug no padomju iekārtas priekšrocībām un dziļi sakņojas padomju ļaužu patriotismā — redzēt savu dzimteni varenu, ienaidniekiem nepieejamu, redzēt savu tautu laimīgu, dzīvojam pārtikušu dzīvi.

Staļina plāni apgaro padomju ļaudis, sauc tos uz priekšu, uz arvien lielākiem un pilnīgākiem sasniegumiem, tie dod enerģiju un iededz sirdīs boļševistisku radīšanas kvēli, virza uz progresu.

Staļina jaunās piecgades plāns ir vēsturisks dokuments, kas nosaka kā galvenos politiskos uzdevumus, tā arī konkrētus uzdevumus ražošanas, kapitālās celtniecības, tautas materiālā un kultūrālā līmeņa pacelšanā. Nav tādas padomju valsts saimniecības vai dzīves nozares, kuŗas tālākā attīstība un nostiprināšana nebūtu paredzēta un sīki apsvērta jaunajā piecgadē.

Likums par PSRS tautas saimniecības atjaunošanas un attīstības piecgades plānu 1946.—1950. gadam tāpat paredz tautas saimniecības atjaunošanas un attīstības plānu katrai no sešpadsmit republikām.

«PSRS Augstākā Padome nosaka, ka PSRS tautas saimniecības atjaunošanas un attīstības piecgades plāna 1946.—1950. gadiem galvenie uzdevumi ir atjaunot valsts cietušos rajonus, atjaunot rūpniecības un lauksaimniecības pirmskaŗa līmeni un pēc tam pārsniegt šo līmeni ievērojamos apmēros.»

Tāds jaunās piecgades galvenais mērķis.

Latviešu tauta, kas ar lielās un varenās krievu tautas palīdzību uz visiem laikiem atbrīvota no sava gadsimtu ienaidnieka — vācu iebrucējiem, Staļina piecgades plānu uzņēma ar tādu pašu entuziasmu un apņēmību to izpildīt kā pārējās padomju tautas. Strādnieki rūpnīcās un uzņēmumos, darba zemnieki laukos un inteliģence savās sanāksmēs ar dzīvu interesi studē un iegaumē šo grandiozo plānu, kas mūsu tautai paver spožas nākotnes perspektīvas, kas mums nodrošina brīvību un labklājību pārējo padomju tautu brālīgajā saimē.

Mūsu tautas dzīvā interese par Augstākās Padomes sesiju Kremlī, par tajā pieņemtajiem likumiem un Staļina piecgades plānu ir dabiska un saprotama. Ar savu aktīvitāti PSRS Augstākās Padomes vēlēšanās, vienprātīgi nododot savas balsis par komūnistu un bezpartejisko bloka izvirzītajiem deputātu kandidātiem, Padomju Latvijas darba ļaudis nepārprotami apliecināja, ka tie cieši apņēmušies sekot padomju valdībai, komūnistiskajai partijai un biedram Staļinam, kas padomju tautas ved pretī jaunām uzvarām.

Ieskatoties Latvijas Padomju sociālistiskās republikas galvenās rūpniecības produkcijas ražošanas plāna skaitļos, sapratīsim, kādam līdz šim mūsu vēsturē nebijušam uzplaukumam iet pretī latviešu tauta.

Līdz 1950. gadam mūsu republikā jāsasniedz 275 milj. klv. st. elektroenerģijas, jāražo 34 tūkst. tonnu papīra, 270 tūkst. tonnu cementa, 25 milj. m. kokvilnas audumu, 1.660 pāru apavu, 18 tūkst. tonnu sviesta, 28 tūkst. tonnu gaļas, 34 tūkst. tonnu smalkā cukura utt.

Kapitālos darbos Latvijas PSR no 1946.—1950. g. ieguldīs 2050 miljonu rubļu, tai skaitā republikas saimniecībā 668 miljonus rubļu. Jāatjauno un jālaiž darbā elektrostacijas ar 82 tūkstošiem kilovatu jaudu, jāatjauno un jālaiž darbā vagonceltniecības un kuģu remontu rūpnīcas, lokomotīvju un vagonu remontu rūpnīca, rūpnīca «Sarkanais Metalurgs», cementrūpnīcas, linu vērpšanas fabrika, superfosfāta rūpnīca, gaļas kombināti, saldētavas, piena, sviesta un siera rūpnīcas.

Rūpniecības produkcijas ražošana republikai pakļautajos uzņēmumos līdz 1950. gadam noteikta 870 miljonu rubļu apmērā, tai skaitā vietējās rūpniecības un ražošanas kooperācijai 272 miljoni rubļu.

Latvijas PSR sējas platība līdz 1950. gadam noteikta 1966 tūkstoš hektaru apjomā, bet lopu skaits šādos apmēros: 405 tūkstoši zirgu, 1140 tūkstoš liellopu, 620 tūkstoš aitu un kazu, 600 tūkstoš cūku.

Pamata uzdevumi kultūras celtniecībā un veselības aizsardzībā: skolu skaitu 1950. gadā pavairot līdz 1598, audzēkņu skaitu tajās līdz 275 tūkstošiem un gultu skaitu slimnīcās līdz 11.800.

Pēc valsts dzīvokļu fonda plāna 1946.—1950. g. jānodod lietošanā Latvijas PSR pilsētām 720 tūkstoš kvadrātmetru, jāatjauno dzīvokļi un komūnālā saimniecība okupantu izpostītajās pilsētās: Rīgā, Ventspilī, Jelgavā, Liepājā.

Tādi ir galvenie skaitļi un uzdevumi, ko Staļina jaunajā piecgadē nāksies veikt mūsu republikas tautai savas dzīves un labklājības nodrošināšanai.

Izpildīt jauno piecgadi nebūs viegli. Ir jāzina, ka padomju ļaudis apņēmušies veikt grūtus uzdevumus, no kuŗiem lielā mērā atkarīgs mūsu sociālistiskās Dzimtenes varenības tālākais pieaugums un padomju tautu tuvāko gadu labklājības nodrošināšana. Lai izpildītu lielo Staļina programu, jāmobilizē visi tautas fiziskie un garīgie spēki, nav jābaidās no grūtībām, bet tās droši jāpārvar. Šai tautas saimniecības atjaunošanā un attīstībā vienlīdz jāpiedalās visiem amatiem un profesijām, jo padomju ļaudis vieno kopēja ideja, kopējs mērķis.

Un padomju tautas gatavas izpildīt šo uzdevumu. Tās vēl ciešāk saslēdzas ap padomju valdību, ap komūnistisko partiju, kas ved tautu pa Staļina ģenija apmirdzēto ceļu pretī jaunām uzvarām, pretī komūnismam mūsu zemē.

„CĪŅAS" UN „PADOMJU JAUNATNES" KORESPONDENTU SANĀKSME

25. un 26. martā notika laikraksta «Cīņas» un «Padomju Jaunatnes» darbavietu korespondentu republikāniskā sanāksme. Tajā piedalījās 324 šo laikrakstu līdzstrādnieki, kas darbojas mūsu republikas rūpniecības uzņēmumos, mācības iestādēs un lauku pagastos.

Sanāksmes pirmās dienas darbā piedalījās partijas un valdības pārstāvji, sabiedriskie un kultūras darbinieki. Bija ieradies LK(b)P Centrālās Komitejas sekretārs b. A. Pelše, Valsts plāna komisijas priekšsēdētājs b. Fr. Deglavs, Pārtikas rūpniecības ministrs b. V. Latkovskis, LK(b)P CK propagandas daļas vadītāja vietnieki b. b. Bumbiers un Strods, Nopelniem bagātais kultūras darbinieks J. Sudrabkalns, Nopelniem bagātā kultūras darbiniece A. Sakse, Nopelniem bagātais mākslas darbinieks Ed. Smiļģis un citi.

Republikānisko sanāksmi ar referātu par preses darbinieku uzdevumiem, sakarā ar biedra Staļina 1946. gada 9. februāŗa vēsturisko runu, ievadīja «Cīņas» atbildīgais redaktors b. K. Ozoliņš. Tad Valsts plāna komisijas priekšsēdētājs b. Fr. Deglavs sniedza plašu pārskatu par piecgades plānu, sevišķi sīki pakavējoties pie tās plāna daļas, kas attiecas uz mūsu republiku. Konkrētus norādījumus, kā preses darbiniekiem jāveido savs darbs, lai iespējami daudz palīdzētu jaunās Staļina piecgades reālizēšanai, deva LK(b)P Centrālās Komitejas sekretārs b. A. Pelše. Viņš uzsvēra, ka biedra Staļina uzdevumu izpildīšana pirms termiņa ir kļuvusi par padomju ļaužu skaistu tradiciju. Arī mūsu laikrakstiem jādara viss, lai šai tradicijai sekotu.

Otrās dienas sanāksmē ieradās LK(b)P Centrālās Komitejas sekretārs b. J. Kalnbērziņš. Viņš apsveica sanāksmes dalībniekus LK(b)P Centrālās Komitejas vārdā un deva norādījumus turpmākajam darbam. «Avīze ir tāds propagandas līdzeklis,» teica biedrs J. Kalnbērziņš, «ko nevar aizstāt neviens cits līdzeklis. Tāpēc uz preses darbiniekiem gulstas liela atbildība. Tiešī darbavietu korespondenti ir vistuvāk tautas masām, tāpēc viņi var dot šo masu noskaņojuma un centienu pareizāko atspoguļojumu.»

Runas turpinājumā biedrs Kalnbērziņš deva praktiskus tuvākās nākotnes uzdevumus tām nozarēm, kuŗām līdz šim prese veltījusi pārāk maz vērības. Uzmanības centrā jāstāda lopkopības atjaunošana un attīstība, jo tai ir izšķirēja nozīme darba ļaužu labklājības celšanā. Tāpat ļoti svarīgs būvmateriālu — ķieģeļu, cementa, ģipša — ražošanas jautājums. Bez pietiekama būvmateriālu daudzuma nebūs iespējams izpildīt piecgades plānu. Izcila vērība jāveltī mūsu tautas dzīvā spēka pieaugumam, rūpēm par māti un bērnu. Katram laikrakstu līdzstrādniekam un katram lasītājam jāiepazīstas ar biedra Kaļiņina lietišķajiem rakstiem par komūnistisko audzināšanu, jāzina, kādam jābūt padomju cilvēkam.

Referātu par starptautisko stāvokli lasīja «Cīņas» ārzemju nodaļas vadītājs b. M. Vulfsons. Ļoti dzīvas bija debates, kas risinājās abās sanāksmes dienās. Korespondentu jautājumiem un ierosinājumiem atbildēja «Cīņas» atbildīgais redaktors b. K. Ozoliņš. Sanāksmes nobeigumā pēc tipografijas apskates darbs izdalījās pa sekcijām — pilsētas, lauku un jaunatnes korespondentiem atsevišķi.

25. marta vakarā notika sanāksmes dalībniekiem veltīts koncerts, kuŗa programā bija ietilpināti četru iepriekšējo «Cīņas» mākslinieciskō pēcpusdienu atsevišķi priekšnesumi. Koncertā piedalījās Tautas mākslinieks prof. A. Kalniņš, Nopelniem bagātais mākslas darbinieks prof. Jāzeps Mediņš, komponists A. Žilinskis, Operas un baleta teātŗa solisti A. Viļumanis, E. Plūksna, A. Ludiņa, dziedātāja L. Štolce un Radiokomitejas solists vijolnieks K. Brikners.

JĀŅA GROTA DZEJOĻI

Es nezināju

Es nezināju, ka šīs rokas,
Kas augu dienu darbā kust,
Kas gurst, bet tomēr dziļāk rokas,
Spēj arī manu elpu just.

Es nezināju, ka šīs acis,
Kas noskumt, smaidīt prot un dzelt,
Ir akas, ko kāds laimīgs racis,
No kuŗām varu prieku smelt.

Es nezināju, ka šiē mati,
Kas tikai sauli, vēju jūt,
Un plaksti, ko tā pievej pati,
Var silta aizvēja man būt.

Es nezināju, ka šīs rokas
Var tā kā gulbji salidot
Ap manu pieri, kur jau krokas,
Un manam mūžam spārnus dot.

Trejas saules jaunos logos

Es jaunos logos ilgi skatījos,
Par gaismu un par dzīvi priecājos, —
Tik spoži vizēja viss ārs un nams,
Ka mūža gals man šķita neredzams.
Un ilgi es pa logiem skatījos,
Par gaismu un par dzīvi priecājos.

Es rīta saulē ilgi skatījos,
Pie logiem laipnos staros sildījos, —
Un teica sirmam man kāds saules stars:
— Pāri tevi nācis ir jauns pavasars.
Es logos sauli ilgi noglāstīju, —
Ar rīta gaismu sevi sasaistīju.

Es bērna acīs ilgi skatījos,
Par jauno dzīvību tur priecājos, —
Es teicu bērnam: — Jauks tu tā kā rīts,
Kā rasas piliens, ausmas apzeltīts.

Es bērna acīs ilgi skatījos
Un it kā divās saulēs sildījos, —
Es bērna acis ilgi noglāstīju, —
Ar jaunām saulēm sevi sasaistīju.

Man jaunos logos iespīd saules trejas,
Kas apmirdz dzīvi, silda manas dzejas.

Latviešu padomju dzeja šodien

Par šo jautājumu Latvijas Padomju rakstnieku savienībā nesen notika plaša partijas biedru un aktīva sanāksme. Referēja Jānis Grants un Andrejs Balodis.

Jānis Grants savā referātā aplūkoja un novērtēja mūsu šodienas padomju dzejas saturu un tā sociāli idejisko nozīmību. Referents atzīst, ka latviešu padomju dzejai ir lieli uzdevumi un arī liela nozīme mūsu dzīves atjaunošanā un tālākā celšanā, tāpēc pret to jāizvirza lielas prasības.

Salīdzinot ar to stāvokli, kāds bija Latvijas Padomju rakstnieku savienības valdes IV plēnuma laikā pagājušā gada jūlijā, jāatzīst, ka strēlnieka un partizāna tēls mūsu lirikā nav izaudzis monumentālāks un dziļāks. Šis parāds jānolīdzina. Vanags un Lukss pagaidām ir vienīgie, kas strēlnieku parāda poēmā. Strēlnieka tēls arī mūsu lirikā un epikā jāpaceļ tai garīgā spēka lielumā, ar kādu tas nostaigāja sīvo kauju ceļu no Maskavas līdz Rīgai.

Biedrs Staļins ir devis grandiozus norādījumus: atjaunot rūpniecības un lauksaimniecības pirmskara līmeni un pēc tam pārsniegt šo līmeni. Uzdevumi, kādus izvirza padomju valsts un partija, ir milzīgi. Tos var izvirzīt tikai padomju valsts, tikai sociālistiska valsts, kāda ir PSRS. Lai šos uzdevumus veiktu, darbā jāiesaista arī visi tautas garīgie spēki, arī dzeja.

Mūsu lirika šodien svārstās pārejā no kara laika lirikas uz miera laika liriku, uz celtniecības liriku. Kaut arī mūsu dzeja kļuvusi virišķīga, tomēr dažbrīd tā dzīvei pieiet pārāk viegli — trallina kā pavasara cīrulis virs galvas arājam, kas apakšā dzen smagu vagu. To norāda, piemēram, kaut vai šāda rinda: «Un ātri kā gaistošas slokas zūd pagātnes tumšākais stāsts.» Te dzejnieks pārāk viegli piegājis temai. Nav jāaizmirst, ka vecais tik ātri un tik viegli nezūd. Šodien gribētos mūsu dzejā dzirdēt tādus pašus vārdus, kādus teica frontē Lukss, Grigulis, Vanags, Balodis un kādus dziedāja mūsu karavīri kauju ceļos: ir grūti, bet ienaidnieku uzvarēsim. Nav viegli celt jauno dzīvi. To nedrīkst aizmirst arī dzejnieks. Padomju laudis ir lieli tādēļ, ka tie no grūtībām nebīstas un tās pārvar.

Ja dzejnieks, — saka tālāk referents, — raksta par strādnieku fabrikā, par sējas vai ražas novākšanas kampaņu, vai arī par kādu izcilu notikumu mūsu republikas dzīvē, tad jāraksta ar tādu pašu mākslinieciskuo vērtību kā kurš katrs dzejolis, tāpat kā intimais, paša dzejnieka subjektīvās izjūtas dzejolis. Jāatzīst, ka mūsu dzejā ir diezgan daudz darbu par aktuālām sabiedriskām temām ar nepietiekamu mākslinieciskuo vērtību.

Aleksandrs Čaks un Pāvils Vīlips ir uzrakstījuši poēmas par vācu okupāciju. Šie darbi ir vērtējami kā pozitīva parādība mūsu padomju dzejā. Bet viņos šur un tur ir vēl nepārvarēta formālisma paliekas, kur forma nav sakususi ar saturu.

Mums, neapšaubāmi, aug jaunu dzejnieku paaudze, kas veidojusies Tēvijas karā. Bet arī viņos manāmas tās pašas kļūdas. Jauno dzejnieku audzināšanai jāpievērš nopietna vērība. Nevienā mācības iestādē dzeju nedrīkst iztirzāt tikai no formālā viedokļa.

Referents Andrejs Balodis pieskaras galvenokārt formas jautājumiem mūsu šodienas dzejā. Salīdzinot ar 1941. gadu, latviešu padomju dzeja ir ievērojami gājusi uz priekšu un par galvas tiesu pacēlusies augstāk. Ir lielāka bagātība izteiksmes līdzekļos un to prasmīgāka pielietošana. Bet vēl daudz jāstrādā dzejas formas jautājumos. Jāpanāk, lai katrs jaunradītais dzejolis aizrautu lasītāju un būtu mākslinieciski pilnvērtīgs. Atsevišķos gadījumos ir diezgan pavirša pieeja. Sociālistiskais reālisms prasa satura un formas vienību, bet daži autori pie formas piestrādā maz. Lai savas izjūtas pateiktu labā formā, dzejniekam teicami jāpārvalda izteiksmes līdzekļi. To var panākt, tikai mācoties un neatlaidīgi, sistēmatiski strādājot.

1940./41. gadā daudz rakstīja tā sauktajā brīvajā pantā, tagad dominē klasiskais pants. Tā ir pozitīva parādība, jo klasiskais pants ierobežo dzejnieka patvaļu un neļauj iet mazākās pretestības ceļu. Tomēr jāatzīst, ka pantu izvēle vēl diezgan šaura. No «Karogā» pagājušajā gadā ievietotajiem dzejoļiem viss vairums rakstīti kvartās. Vairāk jāizmanto arī citas pantu formas un veidi (soneti, tercinas utt.). Ritma ziņā dominē jambs, tad nāk trochaji, daktiļi. Maz jauktu rindu. Labas atskaņas padara dzejoli skanīgāku un līdz ar to iedarbīgāku, bet, meklējot atskaņas, nedrīkst grēkot pret saturu un valodu.

Debatēs Valdis Lukss aizrāda, ka referenti visumā pareizi attēlojuši mūsu dzejas stāvokli šodien. Ir tiesa Grantam, ka mūsu dzeja ir pārejas stadijā uz miera laika celtniecības dzeju, tādēļ dzejniekiem jācenšas nodibināt tiešu kontaktu ar mūsu rūpnīcām, jāiepazīst strādnieku dzīve tāpat, kā dzejnieki Tēvijas kara gados pazina karavīru dzīvi, viņu domas, sāpes un priekus.

Jūlijs Vanags referentiem pārmet, ka par maz konkrētības bijis viņu novērtējumos. No 1941. gada dzejas — pirmā padomju gada dzejas — mēs esam aizgājuši labu tiesu uz priekšu ne tikai formā, bet arī saturā. Episkās dzejas apdare prasa ilgāku laiku, un tāpēc tā šodien vēl atpaliek. Tālāk Vanags aizrāda uz atsevišķiem trūkumiem Imermaņa, Čaka, Dīneres, Dambura, Brutānes, Vīlipa u. c. dzejās.

Meinhards Rudzītis aicina dzejniekus pamatīgi iepazīties ar labākajiem krievu padomju dzejas paraugiem.

Edgars Damburs atzīst, ka galvenais temats padomju dzejā — šāsdienas dinamika. Lai to izteiktu, jāmeklē arī jaunas dzejas formas, nedrīkst apmierināties tikai ar klasiskās dzejas formām.

Rūdolfs Egle izsakās, ka latviešu padomju dzeja šodien ir liela un vispusīga. Formas ziņā tomēr draud zināms formālisms, jo dažreiz dažas klasiskās formas pielieto tur, kur tās nemaz neder, kur saturs nav izteicams lietotajā pantā. Neviens dzejnieks nedrīkst aizmirst, ka izteiksmes elementi visur jāattaisno ar saturu, ka forma nav atdalāma no satura. Mūsu padomju dzeja sveras balādismā, un tas nav slikti. Tikai jāraugās, lai arī tēli iegūtu pilnīgu izveidojumu.

Arī Anatols Imermanis prasa vairāk jaunu meklējumu dzejā. Dzejnieki bieži vien par daudz viegli apraksta tagadējās grūtības dzīves jauncelšanā un ir līdzīgi Krilova sienāzim. Ir vajadzīgs virišķīgs padomju dzejas optimisms, kas redz ne vien tagadnes lielās iespējas un nākotnes gaišās perspektīvas, bet arī pārvaramo grūtību smagumu. Grandiozais jaunās piecgades plāns arī no Latvijas PSR darba ļaudīm prasīs lielu piepūli, un tam jāmobilizē tauta. Varoņa strēlnieka vietā dzīvē parādās varonis strādnieks. Tas jāzina arī mūsu dzejniekiem.

Ignats Muižnieks atzīst, ka mūsu dzejnieki par daudz lirizē un cīruliski «trallina». Prasību izkopt formu nedrīkst sajaukt ar formālismu, kur forma kļūst par pašmērķi. Kritizē «Karoga» 1946. gada pirmajā numurā ievietotās dzejas.

Jānis Niedre prasa, lai dzejnieki aktīvāk un drošāk cīnītos ar dažādiem dzīves trūkumiem, ar buržuazisko laiku paliekām, lai dzejnieki ietu jaunās dzīves cēlāju avangardā. Jāizskauž viegla pačalošana.

Levs Zakss prasa, lai dzejnieki dziļāk pieietu savai temai. Tagad arī par kara temām jāraksta plašāk un dziļāk, jo karš ir nobeidzies un mēs tagad to varam pārskatīt visā tā nozīmībā.

Kārlis Krauliņš izteic gandarījumu, ka jautājums par latviešu padomju dzeju ir pacelts nopietni un kritiski. Tas dzejniekus ierosina strādāt vēl nopietnāk nekā līdz šim. Rakstniekam, dzejniekam jāapzinās, ka viņš ir sabiedrības avangarda ložeklis, tāpēc uz viņu gulstas ļoti liela atbildība. Mūsu dzejā par maz jūt izteiksmes un tēlu spilgtumu. Lai to panāktu, ir vajadzīga spilgta dzejnieka personība, kas dziļi nīst to, kas pelams, un dziļi mīl, kas atzīstams un celams. Lielāka vai mazāka vienaldzība, neitrālitāte pret svarīgiem dzīves jautājumiem dzejnieku noplicina, padara to pelēku un nenozīmīgu arī dzejā.

Jānis Plaudis atzīst, ka mūsu padomju dzeja veidojas spēcīga, izteiksmē spilgta. Temu izvēle padomju dzejniekam šodien ir tik liela, ka grūti pat orientēties.

Pāvils Vīlips par galveno trūkumu mūsu šāsdienas dzejā atzīst to, ka nav pietiekama spara, dzirksts, spēka. Labāk lai dzejnieks uzraksta dzejoli formas ziņā kļūdaini, bet lai dzejolī būtu iekšēja uguns. Mūsu dzeja ir spēļīga un tā spēj novērst arī šo trūkumu.

Vēl runā vairāki biedri. Galavārdā referents Grants atzīst, ka var dzejot visos žanros un mums vajag arī dzejas par mīlestību, bet būtu nepareizi par mīlestību šodien dzejot tāpat, kā dzejoja Poruks vai Fricis Bārda. Arī mīlestības tēmā šodien jāietver padomju dzīves tema. Galvenajai temai mūsu padomju lirikā šodien jābūt celtniecības tēmai.

Sanāksmes beigās rakstnieki pieņem rezolūciju, kurā atzīst, ka latviešu padomju dzeja ir augusi tiklab saturā, kā formā. Dzejnieki Sudrabkalns, Lukss, Vanags, Grigulis, Balodis, Grots u. c. ir devuši virkni izcilu darbu (dzejoļu un poēmu), kas iespiesti periodikā un atsevišķās grāmatās. Lai mūsu dzeju paceltu uz vēl augstākas pakāpes, dzejniekam jānāk vēl ciešākā saskarē ar tautu, jārāda darbs mūsu rūpnīcās, laukos, jāizteic tās domas un centieni, kas tagad vada un iedvesmo tautu dzīves jaunradei. Dzejas darbos pilnīgāk jāparāda padomju cilvēka cīnītāja tēls. Jākoncentrē visi dzejas mākslas līdzekļi, lai reālizētu biedra Staļina 9. februāra runā dotos uzdevumus, lai veiktu un pārsniegtu PSRS tautas saimniecības atjaunošanas un attīstības piecgades plānu 1946.—1950. gadam.

*

Novērtējot šo sanāksmi, vispirms jāpasvītro tās nopietnais un kritiskais raksturs. Ir jāatzīst, ka mūsu dzeja attīstās pozitīvi, tā ir sociālistiskā reālisma dzeja un savu uzdevumu tā veic, bet tāpat, nemaz nemazinot tās nopelnus, jāatzīst, ka tai ir arī savi trūkumi, kas bez uzmanīgas un nopietnas kritikas var nelabvēlīgi ietekmēt tās tālāko attīstību un atsevišķus dzejniekus, it sevišķi jaunos. Ir tiešām manāma tendence šur un tur izteiksmes ziņā iet pa mazākās pretestības ceļu, ieslīgt atsevišķiem dzejniekiem parastos, trafaretos izteiksmes līdzekļos, pašpietiekīgi apmierināties ar jau sasniegto un nemeklēt ne jaunas temas, ne jaunu ritmu un panta formas, ne arī izturēt pareizas atskaņas u. tml. Jaunais dzīves saturs prasa arī dzejā jaunus formas elementus. Bet paši no sevis tie neradīsies. Tie jāatrod dzejniekam pašam. Ka daudzi mūsu dzejnieki ir diezgan kūtri jaunu sociālistiskā reālisma dzejas formu meklēšanā, šis sanāksmes dalībnieku pārmetums, šķiet, ir pilnīgi dibināts. Tāpat nopietnie mūsu dzīves jauncelšanas uzdevumi prasa no dzejnieka arī nopietnu pieeju temai, dziļu temas izpratni, spēju redzēt to plašās perspektīvās. Galīgi atmetama dzejā katra frāzainība, kaut arī tā saturētu skaistus vārdus. Tāpat nepieļaujama izteiksmes samākslošana, oriģinālitātes dēļ meklētas metaforas u. tml. Padomju dzejai jāvaldzina ar savu dabiskumu, vienkāršību un patiesīgumu. Un tās ir ļoti tālu tiklab no samākslojuma, kā no triviālitātes.

VISU RADOŠO DARBU — STAĻINA CETURTĀS PIECGADES REĀLIZĒŠANAI

Šinīs dienās, sakarā ar Staļina ceturtās piecgades plānu, notika plaša rakstnieku sapulce. Par ceturto piecgadi referēja Ignats Muižnieks, par rakstnieku uzdevumiem ceturtajā piecgadē — Kārlis Krauliņš.

Pirmajās trijās Staļina piecgadēs padomju tauta veica pasaulē nedzirdētus jaunrades darbus — uzcēla varenu industriju. Padomju tauta, kas sakāva hitleriskos iebrucējus un Japānas agresorus, tagad, pēckara periodā boļševiku partijas vadībā izpildīs arī grandiozo ceturto piecgadi, — teica referents. Tālāk, sīki pakavēdamies pie atsevišķām piecgades plāna nodaļām, referents aicināja rakstniekus pilnīgi iekļauties šajā dzīves atjaunošanas un jauncelšanas darbā.

Kārlis Krauliņš, runājot par konkrētiem rakstnieku uzdevumiem, teica:

— Ceturtā piecgade ir visa mūsu literārā darba piecgade un tai tagad jākļūst par mūsu radošā darba centrālo tēmu. Tagad jārāda tādi sacerējumi, kas šīsdienas dzīvi atspoguļotu dziļi un patiesi, paceļot to jaunā, dvēseliskā apgarotībā. Mūsu literātūra tikai tad kļūs mobilizējoša, ja rakstnieki savos darbos dzīvi tvers dziļāk un plašāk. Ar patiesu izjūtu un reālismu jāparāda padomju dzīves veidotājs — fabrikas strādnieks, darba zemnieks, inteliģents, nebaidoties attēlot arī dzīves negatīvās puses un milzīgās grūtības. Attēlojot pozitīvo, jāvairās no vieglas čalošanas un šablona. Rakstniekam jāatsedz dzīves pretrunas, dzīve jāparāda visā tās daudzpusībā.

Pēc referātiem izraisījās dzīvas debates, kurās rakstnieki lielā vienprātībā un pacilātībā izmainīja domas, kā labāk un pilnīgāk iekļauties ceturtās piecgades radošajā darbā.

Arvīds Grigulis norādīja, ka mums, padomju rakstniekiem, ceturtā piecgade tagad kļūst par literāro darbu saturu un nav šaubu, ka padomju tauta, kas uzvarēja karā, uzvarēs arī dzīves jaunrades darbā — spoži izpildīs ceturto piecgadi.

Jānis Plaudis atzīmēja, ka rakstnieks vislabāk savu pienākumu izpildīs tad, kad vairāk ies tautā, vēros tās dzīvi. Tikai tad viņš spēs to atspoguļot dzejās, stāstos, romānos.

Jūlijs Vanags uzsvēra, ka viens no galvenajiem rakstnieka uzdevumiem ceturtajā piecgadē — parādīt literārā darbā cilvēkus — trieciniekus, stachanoviešus, lauku ļaudis, izpostītā atjaunotājus, fabriku cēlājus.

Valdis Lukss, runājot par rakstnieka uzdevumiem, teica, ka ir labi, ja rakstnieks savos darbos cenšas aptvert dzīvi visā daudzpusībā. Lai katrs raksta par to dzīves nozari, ko viņš labāk pazīst, bet lai raksta labi, ar vislielāko atbildību pret tautu.

Jānis Grants, pievēršoties rakstnieka darbam ceturtajā piecgadē, teica, ka rakstniekam savos sacerējumos jābūt patiesam un dziļam. Padomju tautai nebija viegli gūt uzvaru Tēvijas karā. Tā iegūta grūtā cīņā. Atjaunot vācu okupantu izpostītos apgabalus, celt jaunas rūpnīcas — tas no tautas prasīs ne mazumu piepūļu, tāpēc rakstniekam šī dzīve un ļaudis jāparāda lielā daudzplākšņainībā, pilnasinībā, attēlojot, kā padomju cilvēks pārvar visas grūtības.

Indriķis Lēmanis norādīja, ka rakstniekam vēl spilgtāk, nekā tas darīts līdz šim, jāizceļ padomju cilvēka cīnītāja tēls. Jāraksta par mūsu komjauniešiem, kas varoniģi cīnījās Tēvijas kara frontēs un kas tagad pašaizliedzīgi veic darbu fabrikās un uz laukiem.

Vēl debatēs runāja: Rudzītis, P. Birkerts, Sūmans, Sils, L. Purs u. c.

Arvīds Grigulis

Darba un stipras gribas tema

Vilis Lācis «Zvejnieka dēls», VAPP grāmatu apgāds 1945. g. 437 lpp.

Jau ar divdesmitajiem gadiem latviešu literātūra tāpat kā visa kultūras dzīve buržuaziskajā Latvijā raksturojas ar pieaugošu apsikumu. Sīkpilsoniskās inteliģences naivie sapņojumi, kas bija raksturīgi republikas sākumā, sabruka uz pārāk skaidri saskatāmiem kapitālistiskās pretrunu dzīves faktiem. Tieši ap to laiku sākas arī pirmās saimnieciskās krizes parādības.

1932. g. publicētajā Andreja Upīša romānā «Jāņa Robežnieka pārnākšana» par šo periodu kāds no personāžiem saka: «Neliešu pasaulē nekad nav trūcis. Bet tik daudz blēžu kā tagad Latvijā vēl nebija redzēts. Saprast nevar, no kādām alām viņi visi izlīduši.»

Inteliģents kļūst pesimistisks klejotājs pilsētā, kas līdziga Aleksandra Bloka «briesmīgajai pasaulei». Pareizu ainu par to mums dod Jāņa Sudrabkalna veidotais Kirila Pelna tēls grāmatā «Spuldze vējā»:

Taču ja jums prātā nāktu
Pelnu apturēt uz ielas:
«Draugs, kur steidzies tā? Kur steidzies?»
«It nekur. Man viss jau beidzies.
It nekur.» Viņš atbildētu.

Ar to arī ir izskaidrojams tas, ka latviešu buržuazijas literātūra visus tos gadus nespēja dot nevienu lielu reālistisku romānu, kas balstītos uz patiesu dzīves materiālu, bet tajā vietā bija jāapmierinās ar izdomātiem pačalojumiem par Tobago salīm un citām smieklīgām parādībām. Reālisma sardzē palika vienīgi tie rakstnieki, kas nebaidījās atsegt šīs dzīves pretišķības un negācijas, kā Andrejs Upīts savos Robežnieku virknes romānos un Pāvils Rozītis «Ceplī».

Tad uz latviešu literātūras skatuves uznāk jauns īpatnējs romānists Vilis Lācis. Jau pirmā romānu trioloģija «Piecstāvīgā pilsēta», «Pasaules jūrās», «Putni bez spārniem» pievērš lasītāju uzmanību. Arī šie romāni, bezbailīgi atsedzot patiesību un dodot reālistiski patiesu tēlojumu, raksturoja autoru kā spēcīgu kritizētāju reālistu. Taču Vilim Lācim bija vēl kāda savdabīga īpašība. Viņa romāna centrā darbojas stipra rakstura cilvēks — vienkāršs strādnieks, kas paceltu galvu un neliecoties gāja savu ceļu, raujot dzīves apsikumu, kas bija ap to.

1933. gada vasarā šai trioloģijai sekoja romāns «Zvejnieka dēls». Ārkārtīga lasītāju interese drīzi vien šo romānu nostādīja latviešu literātūras centrā. Kad sāka noskaidrot, kas ir šī romāna autors, tad izrādījās, ka autors ir atrodams vissūrākā darba frontē — ostā, kur strādā kā kuģu lādētājs.

Še Vilis Lācis bija sācis strādāt 17 g. vecumā, kad viņa ģimene bija atgriezusies Latvijā no pirmā imperiālistiskā kara bēgļu gaitām. Ostas strādnieka, zvejnieka un jūrnieka sūro dzīvi kapitālistiskajā iekārtā Vilis Lācis bija izbaudījis līdz mielēm. Jau 1922. g. viņš bija iestājies darbā pie zvejniekiem lašu vadā. Še nostrādājis trīs gadus, Pēc tam braucis uz vairākiem kuģiem kā kurinātājs un atkal atgriezies strādāt ostā. Rakstīšanai atlicināti tikai tie brīži, kad ostā neienāk kuģi, ir klusums un — bezdarbs.

Romāns «Zvejnieka dēls» uzrakstīts tādā klusā 1932./33. g. ziemā. Romāna pirmais variants saucas «Ciems pie jūras». Tas autoru neapmierina, un viņš šo temu tajā pašā ziemā apstrādā otrreiz, ko publicē tā paša gada vasarā.

Bez šīm darba gaitām Vilim Lācim zvejnieka dzīve bija jau pazīstama no bērnu dienām. Audzis Rīnužu ciemā zvejnieku ģimenē, viņš jau 7 gadu vecumā brauca jūrā līdzi mātes brāļiem zvejniekiem — «akmeņus mest».

Šādā dzīvē Vilim Lācim bija uzkrāts ļoti bagāts materiāls un iegūta tāda dzīves pieredze, kas latviešu literātūrā vēl nemaz nebij apstrādāta. Šajā vidē, šajos ļaudīs, kas cīnījās ar nabadzību un jūru, rakstnieka vērotāja acs pamanīja spilgtus laikmeta izteicējus elementus. Ir arī dabiski, ka tieši še starp asā jūras vēja appūstiem cilvēkiem atklājas «stiprais raksturs» — cīnītājs. Cilvēks, kas veic vissmagāko darbu un jau no mazatnes nicina briesmas, mācās būt nosvērts un apzinīgs ik solī.

Pēc sava rakstura «Zvejnieka dēls» ir sadzīves romāns. Tas ir plašs audekls, kas rāda zvejnieku dzīvi kādā Vidzemes jūrmalas zvejniekciemā — Zvīņu ciemā, Atturīgiem vilcieniem, nekur neielaižoties liekos sadzīves un dabas ekskursos, autors dod pilnīgu, vienmēr ar sižetu saistītu vietu un apstākļu ainu. Tas romānu padara ļoti dinamisku, ko vēl kāpina stingri izveidotais sižets — bagāts šķēršļiem un to pārvarējumiem.

Detaļas un priekšmetus autors dod ļoti lietiški un profesionāli atbilstošai videi. Kā īsts reālists autors tomēr nekur necenšas izmantot šīs, literātūrā svešās vides priekšmetības «eksotiku». Viņš vienmēr cieši paliek nepieciešamības un lietišķības robežās, kas liecina par labu un pareizu stila izjūtu.

Šī apzinātā lietišķība detaļās, raksturos un apstākļos Viļa Lāča tēlu sistēmu arī padara tik konkrētu, tik reljefu un tik individuālizētu, ka līdz visvienkāršākajam lasītājam romāna vēstījums atnāk kā īsta, pārliecinoša, tiešamības pilna dzīve.

Tādēļ arī nav jābrīnas, ka «Zvejnieka dēls» arvien pārliecinošāk ieiet latviešu literātūras klasisko darbu vidū.

«Zvejnieka dēla» personāžs ir ļoti plašs. Literātūrā ir darbi, kur tikai lielāks vai mazāks tēlu skaits kopā spēj izveidot vienu raksturu. Tā nav stipra reālista pazīme un ir liecība par trūcīgu dzīves materiālu, no kā tipizēti raksturi. Stipra reālista pazīme ir tā, ka pat tie tēli, kam sižetā ierādīta niecīga vieta, atdzimst mūsu priekšā kā raksturi, kā īpatnēji — lielākas vai mazākas sabiedrības grupas pārstāvji, bet iemiesoti, konkrētizēti vienā dzīvā individā. «Zvejnieka dēla» personāžs liecina, ka Vilis Lācis ir stipra reālists. Visi viņa tēli ir dzīves materiāla bagāti raksturi. Pat tie, kuriem romānā blakusnozīme — piemēram, Bundžiņa u. c.

Lai gan romāna personāžs bagātīgs, architektūriski tas balstās uz vienu centrālo figūru — «zvejnieka dēlu» — Oskaru Kļavu. Tas ir vēstījums par Oskara ciņu, par viņa priekiem un bēdām, kas sazarojas ļoti plašā sadzīves plāksnē, ietverot sevī visu zvejnieku sabiedrību attiecīgā laikā un vietā.

Un tomēr Viļa Lāča romāns nav šaurs sadzīves romāns. Sadzīves sižetiskais risinājums un sadzīves konflikti ir dziļi pamatoti sabiedriskajā dzīvē un sabiedriskajos spēkos. Raksturu konflikti un pareizi parādītas sadzīves parādības atklāj lasītājam zvejnieku dzīves sociālo raksturu, atklāj tālaika sabiedrisko seju, sabiedriskos pamatus, spēku krustojumus, kapitālistiskās dzīves negācijas. Autors ir pratis ar sadzīves romānu kļūt par attiecīgas sabiedrības kritizētāju un vērtētāju.

Bet Vilis Lācis neapmierinās tikai ar atmaskojumu un līdz ar to ar negātīvā nodošanu sabiedriskajai tiesai, viņš dzīves vēsturiskās attīstības vārdā prasa arī ciņu ar to. Var rasties jautājums: kā tad izsakās dzīves attīstības likumība buržuaziskās Latvijas apsikušajā dzīvē, ko saredz autors un par ko cīnās autora ideja? Kā autors par to spēj pārliecināt lasītāju sadzīves romānā?

Autors to izsaka sava centrālā varoņa aktivitātē, savā bezbailīgajā varonī, kas visur pieņem ciņu. Kad Oskaram prasa: «Ko tu gribi uzsākt?» viņš atbild: «Ciņu. Ar labu te nekas nav izdarāms.»

Un visa Oskara dzīve kļūst par ciņu. Viņš ir ikdienišķs darba cilvēks, viņš sātur sevī visas sava laika zīmes. Tieši tādēļ lasītājs viņam notic, notic viņa uzvarām, kas bida uz priekšu dzīvi, veicina dzīves kustību un sāk saprast dzīves attīstības nenovēršamo likumību. Romāns aktīvizē ik lasītāju vērot ap sevi un salauzt trulās kapitālistiskās dzīves sapītos žogus. Lūk, kādēļ lasītāji tā iemīlēja Viļa Lāča romānu, kas ienesa svaigus vējus un svaigu garu latviešu literātūrā. Šī raksturīgā pazīme ir gandrīz visiem Viļa Lāča romāniem, un te mēs dzirdam viņu sasaukšanos ar šīsdienas varenās perspektīvas dzīvi.

Oskars nav milzis, un viņa sabiedriskie podesti nav tik augsti, lai viņš redzētu sevišķi tālu pāri savam zvejnieku ciemam, bet toties viņš ļoti asi sajūt tos tīklus, kas aužas ap viņu viņa ikdienišķajā dzīvē, viņš rauj tos un pašķir ceļu vējiem, kas izvēdina zvejniekciema telpu un cilvēkus un dod iespēju citiem iet vēl tālāk. Viņa varoņdarbs ir ikdienišķas dzīves varoņdarbs. Bet Maksima Gorkija vecā Izergila saka: «Ja cilvēks mīl varoņdarbus, tad pratis tos arī pastrādāt un atradīs, kur tas iespējams. Redzi, dzīvē vienmēr atrodas vietas varoņdarbiem.»

Viļa Lāča centrālie varoņi vienmēr atrod vietas varoņdarbiem, pat vispelēkākajā ikdienā, paši būdami vienkārši darba ļaudis.

Vecu vecās tradicijās sastindzis ir Zvīņu ciems. Tēvutēvu nodibinātās zvejas metodes tiek nodotas no paaudzes paaudzē. Šo veco tradiciju pasauli satricina Oskars: «Ko jūs savā mūžā esat izdarījuši tādu, kas pirms jums nebūtu jau darīts? ... Un tā jūs tikai dzīvojat lepni savā garā, kāršat jūru un žēlojaties, ka zivju maz.» Un Oskars mācās domāt un rīkoties citādi nekā viņu tēvi. Ar to viņš noskaņo pret sevi visu ciema veco paaudzi. Bet ne tūlīt visi jaunie viņam seko. Ilgi Oskaram ir jācīnās vienam pašam kā savā ģimenē, tā ārpus tās.

Spraigu un īpatnu lappusi romānā paver Oskara ciņa ar brāli — Klavas skoloto dēlu Robertu. Oskaram ir raksturā vienkāršs dabas spēks, mazliet primitīvs, bet patiess. Roberts ir tās tipiskais students — korporeļa tips, kas gan cēlies trūcīgā ģimenē, bet isā

TEODORS LĀCIS

22. martā plkst. 3.20 Liepājā pēkšņi miris ar sirdstrieku Latvijas teātŗa izcilais mākslinieks Teodors Lācis.

T. Lācis dzimis 1887. g. 14. jūnijā Latvijā, Vaiņodes pagastā (Kurzemē) trūcīgā zemnieku ģimenē. Vidējo izglītību viņš guva Liepājas pilsētas skolā. Pēc tam Teodors Lācis dodas uz Krieviju un iestājas Petrovska vārdā nosauktajā *Charkovas teātŗa skolā*. Pēc mācību beigšanas 20 gadu viņš darbojas par krievu Drāmas teātŗa aktieri daudzās Krievijas pilsētās: Tbilisi, Charkovā, Kijevā, Bakū, Batumā, Ņižņij-Novgorodā, Tambovā un citur. Teodoru Lāci plaši pazīst krievu teātŗa pasaule kā apdāvinātu skatuves mākslinieku, ļoti vienkāršu sadzīvē un stingru pret sevi. 1920. gadā T. Lācis atgriežas dzimtenē, sapņodams veltīt savu lielo talantu un nobriedušā mākslinieka pieredzi latviešu teātrim. Viņš spēlējis daudz lomu Krievu teātŗa izcilāko *meistaru Sobolščikova-Samarina, Mamonta-Daļska, Petļina* un citu vadībā, un tas darīja bagātu viņa skatuves pieredzi, darīja plašu viņa mākslinieka diapazonu. Šekspīra lugā «Jūlijs Cezars» viņš spēlē Kasiju un Cinnu, Ostrovska «Mežā» — Genadiju Ņeščastļivcevu, Edgaru — Blaumaņa «Uguni», Stepanu Razinu un daudz citu lomu. Teodoram Lācim bija liela popularitāte krievu un latviešu skatītāju vidū. Lugas ar Teodora Lāča piedalīšanos Latvijas Drāmas teātrī, Dailes teātrī un daudzos citos teātŗos kļuva par īstiem skatuves svētkiem.

T. Lāci latviešu tauta pazīst ne tikai kā ievērojamu apdāvinātu mākslinieku, bet arī kā nenogurstošu cīnītāju pret rutīnu un kūtrumu radošā domā, pazīst kā mākslinieku, kas nenogurstot iet uz priekšu — pretī revolūcionārās progresīvās mākslas gaismai. Pret savu darbu viņš izturas ar dziļu atbildības apziņu, kuŗu mācījies no lielajiem krievu *meistariem*. Skatuve viņam *nozīmē* tautas tribīni, kas aicina cīnīties par cilvēka brīvību un cieņu. Ulmaņa Latvijas buržuaziski nacionālistiskās aprindas neļāva šim izcilajam mākslinieka tribūnam parādīt sevi pilnīgi. Tām nebija pa prātam mākslinieka brīvā un lepnā daba, jo viņš nekad nepiekāpās, nepieņēma kompromisu, ne žēlastības dāvanas. Kad Padomju Latviju okupēja vācieši, Teodors Lācis pilnīgi zaudēja darbu teātrī. Viņš nicīgi atteicās no priekšlikuma lasīt Radiofonā vācu propagandas materiālus. Pēc Padomju Latvijas atbrīvošanas Teodors Lācis sāka darboties Liepājas Mūzikas un Drāmas teātrī. Te viņš ar lielu entuziasmu ķērās pie darba, kā vecākais biedrs kolektīvā aicināja visus celt jaunu progresīvu padomju teātri. Viņš pirmais teātŗa kolektīva vārdā apsveica varonīgo Sarkano Armiju, kad tā atbrīvoja Liepāju.

Spīdoši, kā īsts meistars viņš nospēlēja savu mīļāko un pēdējo lomu — Ņeščastļivcevu Ostrovska «Mežā», piedalīdamies krievu klasiķu skatē Latvijas teātŗos.

Viņa pēdējie vārdi bija: «Kā gribētos vēl reizi spēlēt manu Ņeščastļivcevu!»

Apbrīnojami līdzīga Ostrovska Ņeščastļivceva un viņa lomas labākā izpildītāja dzīves gaita: abi — cēli, apdāvināti mākslinieki, kas visu savu dzīvi veltījuši cīņai par dzīves patiesību, par cilvēka godu un cieņu.

FR. ROKPELNIS, A. UPĪTS, B. RŪMNIECE, A. BALODIS, M. BUŠA, R. BERZIŅŠ, A. ĀBOLIŅŠ, E. SMIĻĢIS, J. SUDRABKALNS, K. JALINSKIS, M. EDŽIŅŠ, I. LEMANIS, A. AUSTRIŅŠ, V. GRĒVIŅŠ, A. AMTMANIS-BRIEDĪTIS, J. OSIS, F. ERTNERE, A. GĻEKOVS, J. JUROVSKIS, V. BAĻUNAS, O. SKULME, R. PELŠE, B. PRAUDIŅŠ, E. FELDMANIS, J. VANAGS, A. GRIGULIS, M. ĶEMPE, A. KALNIŅŠ, E. ZĀLĪTE.

V. I. SURIKOVS

1946. gada 19. martā pagāja 30 gadu no lielākā krievu gleznotāja Vasilija Ivanoviča Surikova nāves. Pagājuši trīsdesmit gadu, un daudz no tā, kas saviļņoja Surikova laika ļaudis, pieder pagātnei. Bet Surikova gleznas kļuvušas tautai vēl dārgākas, vēl tuvākas, un paša mākslinieka tēls vēl cildenāks un lielāks. Tāds ir visu patiesi ģeniālu mākslas darbu mūžs. Tie kļuvuši nemirstīgi tāpēc, ka viņos iemiesotas tās tautas īpašības, tas tautas garīgais un dzīves spēks, kas vieno daudzas paaudzes.

Surikovs dzīvoja un radīja tai laikā, ko tik ģeniāli raksturoja Ļeņins savos rakstos par L. Tolstoju. Tas bija laikmets pēc 1861. gada reformām, kad Krievijā, pēc Ļeņina izteiciena, lielā tautas jūŗa saviļņojās līdz pašam dibenam. Tautas ilgas pēc labākas un taisnīgākas dzīves, gadsimtiem krājies naids pret apspiedējiem spēlēja galveno lomu kā sākums pieaugošai masu cīņai. Šie lielie vēsturiskie procesi milzīgi ietekmēja 19. gadsimta otrās puses krievu mākslu. Tie nosaka tālaika reālistiskās mākslas idejisko saturu un stilu. Šīs mākslas teorētiskos formulējumus un principus deva lielie krievu kritiķi Beļinskis, Černiševskis un Dobroļubovs. Bez Beļinska un Dobroļubova mācības par tautiskumu mākslā, bez Černiševska lieliskās tezes: «Skaistums — tā ir dzīve» nevar iedomāties krievu reālistisko mākslu. Bez tā nevar iedomāties arī Surikovu. Principi, kuŗus izvirzīja lielie krievu kritiķi, atrada savu ģeniālo un augstāko izteiksmi Surikova mākslā.

Surikovs bija vēsturiskā žanra gleznotājs. Viņa slavenie darbi, pie kuŗiem viņš strādāja gadiem ilgi, rāda krievu tautas galvenos vēsturiskos notikumus, cīņu starp veco un jauno krievu dzīvē 17. gadsimteņa vidū un beigās («Bajāriete Morozova» un «Strēlnieku soda rīts»), Jermaka varonīgo Sibirijas iekaŗošanu un Suvorova pārgājienu Alpiem («Sibirijas iekaŗošana» un «Suvorova pārgājiens pār Alpiem»), tautas kustību 17.—18. gadsimtenī («Stepans Razins», skices un meti gleznām «Pugačovs» un «Krasnojarskas nemieri»), Pētera I tuvākā palīga Meņšikova traģēdiju («Meņšikovs Berozovā»).

Krievu tauta ir vienīgais un īstais varonis Surikova darbos. Bez tautas masas nevar iedomāties ne «Bajārieti Morozovu», ne «Strēlnieku soda rītu», ne citas Surikova gleznas.

Kā patiess reālists Surikovs nerāda krievu vēsturi rožainās krāsās. Pavisam otrādi, viņš dziļi atsedz tās asās sociālās pretrunas, tās traģiskās kolizijas, ar ko bagāta krievu tautas pagātne. «Strēlnieku soda rīts» un «Bajāriete Morozova» ir traģiskas gleznas. Tajās rādīta to ļaužu bojā eja, kuŗi bija nonākuši pretrunās ar vēstures objektīvo, neapturamo gaitu.

Bet tēlodams krievu vēstures traģiskās lappuses, Surikovs nekad nezaudēja ticību krievu tautas lielajai misijai. Tāpat kā Beļinskis viņš bija pārliecināts, ka krievu tauta «aicināta teikt pasaulei savu vārdu», ka tās nacionālā vēsture un bargie pārbaudījumi, pēc kuŗiem tā «pieņēmusies jaunā spēkā», ir šī lielā aicinājuma ķīla.

Sakarā ar viņa 30-to nāvesdienu

Ne tikai kā lielākais no gleznotājiem reālistiem krievu, bet arī pasaules gleznieciībā, Surikovs pacēla reālisma principus augstākā pakāpē. Viņa gleznu dzīves patiesība satricina. «Liekas, ka jūs stāvētu starp šiem ļaudīm un sajustu viņu elpu,» — teica Vsevolods Garšins par «Bajārieti Morozovu».

Šī lielā patiesība nebija tikai Surikova ģeniālo dāvanu rezultāts, viņa nesalīdzināmā koloristiskā un kompozicionālā meistarība, bet arī neatlaidīgā un nemitīgā dzīves studēšana. Ne mazākā detaļa netika fiksēta gleznā, ja Surikovs nebija pārliecināts par tās esamību dzīvē.

Katra Surikova gleznа ir milzīga darba rezultāts, darba, kuŗā apbrīnojami radoša izdoma apvienota ar nemitīgu un vērīgu dzīves izpēti. Vienīgi uz tik dziļas izpētes pamata varēja dzimt Surikova reālisms — 19. gadsimtā reālisms, kas iemiesoja sevī materiālistiskās filozofijas idejas un principus.

***Visa* Surikova dzīve un darbs bija veltīts tautai un dzimtenei. Radīdams savus episkos nacionālos audeklus, viņš atteicās no visa, kas varētu traucēt uzstādīto mērķu sasniegšanu. Viņš atteicās no gradiem un goda, no bagātības un lētas slavas. Dzīvē viņš bija vienkāršs un pieticīgs, kad runa bija par *personīgām* ērtībām.**

Ista vistautas atzīnība Surikova darbiem veltīta padomju gados. Smagajās Tēvijas kaŗa dienās cīņā pret hitleriskajiem iebrucējiem, kad padomju ļaudis atdeva visus spēkus, lai apturētu vāciešu spiedienu un izglābtu Maskavu no nāves briesmām, biedrs Staļins savā 1941. gada 6. novembŗa vēsturiskajā runā nosauca krievu nācijas ģeniālo priekšstāvju vārdus. Starp tiem bija arī krievu gleznieciības ģeniji — Repins un Surikovs. Šis ģeniālā mākslinieka gaišās piemiņas cildinājums tautai tik grūtajā gadā ir labākā balva par viņa pašaizliedzīgo un radošo dzīvi, par viņa nesavtīgo un dižo kalpošanu dzimtenei.

JĀŅA IVANOVA

4. simfonijas atskaņojums Leonida Vīgnera vadībā

Apsveicams Radiokomitejas pasākums — dot liela apmēra simfonijdarbu iestudējumu atkārtojumus. Sevišķi tas attiecināms uz reti dzirdētiem opusiem un jaundarbiem.

Tāpat teicama ir Radiokomitejas un Filharmonijas sadarbība publisku simfonijkoncertu rīkošanā.

Martā slēgtā Radiokomitejas koncertā dzirdējām Nopelniem bagātā mākslas darbinieka komponista Jāņa Ivanova 4. *simfoniju Nopelniem bagātā* mākslas darbinieka diriģenta Leonida Vīgnera vadībā.

Ivanova 4. simfonija ir lielās dimensijās iecerēts opuss. Stāstījuma formā ieturētā darbībā nemitīgi uzliesmo spilgti cīņu momenti spēcīgos dinamiskos kontrastos. Tematiskais risinājums no simfonijas episkā rakstura ievada, cauri I daļas architektonikai, līdz finālam notiek stingrā, loģiskā attīstībā, pie kam beigu daļa izskan grandiozā iepriekšējo tematisko materiālu kulminācijā.

Meistarīgi kontrastēta klusinātā orientālā II daļa pret arģiastiskās trešās daļas skerco. Ivanovs dzird un jūt orķestri. Simfonijas instrumentācija svaiga, spoža. Minorālā melodika plūst cauri šķautnainai ritmikai. Krāsu bagātību pavairo instrumentālā nozīmē izmantotais sieviešu koris II daļā un saksofonu grupa.

Šo Ivanova 4. simfoniju Vīgners veidoja aizrautīgā plūdumā, viengabalainībā, krietni dzīvos tempos. Atskaņojuma kvalitāte auga ar ik daļu. Vienīgi I daļā komponista materiālu bagātība radīja grūtības kontrastu izkārtošanai, kas rezultātā savukārt izraisīja zināmu vienmuļību. Vīgners prot pārvaldīt orķestri, saplūst ar to un izdzīvot simfoniju it kā vienā elpas vilcienā. Šī saprašanās, sadarbība starp diriģentu un *orķestri arvien pārliecina klausītāju.*

Radiokomitejas orķestris ir jauns, bet jau krietni nobriedusi vienība. Orķestŗa *kvalitāte aug. Ik instrumentu* grupa ar saviem koncertmeistariem priekšgalā godam veica patiesi grūtos uzdevumus krietnā ansambliskā lējumā. Diriģenta teicams līdzgaitnieks bija koncertmeistars Teodors Vējš.

Atzinība pienākas arī sieviešu korim Teodora Kalniņa vadībā. Simfonijas II daļā koris izskanēja kā īpats, tīrskanīgs instruments.

Simfonijas veidojums, padomju mūzikas popularizēšanas uzdevumi, koncertā ieguldītās darba vērtības un jau divu slēgto raidījumu kvalitāte prasās pēc šīs simfonijas publiska atskaņojuma Filharmonijas zālē ar divkāršotu stīdzinieku sastāvu orķestrī.

Kārlis Liepa

laikā iegrimis visas buržuaziskās studentības deģenerācijā un tukšumā. Roberts lieku reizi apliecina to dziļo postu, ko latviešu inteliģencei nodarīja no vācu feodāļu atvasēm aizgūtās korporācijas, kas bez latviešu fabrikantu un gruntnieku dēliņiem ar savām ārišķībām prata piesaistīt arī sīkburžuazijas jaunatni un ne vienu vien deklasēju.

Korporāciju smirdošais gaiss ieplūst arī Zvīņu ciemā un prasa tur upurus — Oskara iecerēto zvejnieku meiteni Zentu.

Paralēli šīm divām jauniešu grupām — primitīvajai un veselajai zvejnieku jaunatnei, autors — ir akcentējis vēl kādu momentu, proti — atšķirību starp primitīvo darba ciltī jūrmalā un pilsētas civilizāciju. Lai cik krēslains arī vēl būtu Zvīņu ciems, autors to tomēr vērtē pārāku par vieglas dzīves meklētāju sabiedrību pilsētā, kas savus pirkstus stiepj pat līdz Zvīņu ciemam visādu izbraucēju un spekulantu veidā. Zvīņu ciemā vismaz noris darbs, smags darbs.

Viens no lieliskākajiem raksturiem «Zvejnieka dēlā» ir zivju uzpircējs Garoza. Tas ir kapitālistiskās sabiedrības zirneklis, kas tur savos vekseļu tīklos visu zvejniekciemu. Par alegoriju pārvēršas aina, kad vecais Kļava, apreibis no prieka un goda, nes trekno Garozu uz motorlaivu. Viņa triekts, Kļava ar Garozu iegāžas jūrā. Tā arī dzīve noskaloja zvejniekiem no kakla šos zirnekļus, ar kuŗiem Garozas personā uzsāk cīņu Oskars un aicina šajā cīņā palīgos visu sabiedrību. Sižeta risinājumā viņš uzvar arī šo savu pretinieku, un tā ir lielākā Oskara uzvara. Ideoloģiski tā arī ir visa romāna uzvara.

Līdzīgs Garozam ir sludinātājs — brālis Teodors. Arī tas vij savus tumšos ceļus ap zvejnieku ciemiem un, izmantojot lētticību, zvejo tur bagātu lomu. Teodora raksturojums romānā ienes humora elementus. Tas atdzīvina romānu ar jaunu savdabīgu krāsu. Nelielais hiperbolējums padara šo raksturu ļoti reljefu un plašajās lasītāju masās tas kļuva ļoti populārs. Gluži pareizi Teodorā saskatīja visa jezuītisma un reliģiozi liekulīgā atmaskojumu. Tādējādi no sadzīves romāna lappusēm tas laida dziļu sabiedrisku sakņojumu un palīdzēja vismaz daļai latviešu tautas atbrīvoties no tās mantrausīgo sektantu sērgas, kas bija tipiska parādība buržuaziskajā Latvijā.

Tas pats sakāms par saelmas balsu zvejnieku un politisko ūdeņu haizivi — Pikieri. Izmantodams tautas lētticību un nespēju orientēties politiskās situācijās, Pikieris — agrāk «Andreas Pikier» — iegādājas patafonu, lombardā par smiekla naudu nopērk kino aparātu un, sapņodams par saelmas deputātu lielo algu, «mīl» savu tautu un cer no tās izslaukt pēc iespējas vairāk.

Kaut vai tikai šie pieminētie raksturi liecina to, cik Viļa Lāča romāns ar saviem tēliem reālistiski patiesi attēlo laikmetu un, rādot vainas sabiedrības organismā, atsedz tās visā dziļumā. Lūk, kādēļ lasītājs Oskara cīņu ar viņa apkārtni sajuta nepieciešamu arī savā tuvākajā apkārtnē, un līdz ar to sadzīves parādību risinājumi iegūst dziļu sociālu nozīmi.

Sīkāk nepakavējoties pie ļoti bagātās raksturu galerijas, vēl jānorāda tikai uz vienu, kam ļoti savdabīga vieta romānā. Tas ir «tālu zemju apceļotājs» Fredis. Tas mazliet atgādina Augustu Pasaules apbraucēju, tikai viņā daudz vairāk aferistiskā elementa. Lai gan Fredis ar savu darbību atklājas kā negātīvs sabiedrības loceklis, lasītājs nevar vietām pret viņu nejust simpatijas. Tas izskaidrojams ar Freda cinisko izturēšanos pret apkārtni, kuŗā gan pats cenšas spēlēt «lielu vīru». Pretišķības starp viņa dēkaiņību un kūtro apkārtni ir tik lielas, ka tās palīdz lasītājam dziļāk ieskatīties apkārtnē un atšķirt tur veselīgo no neveselīgā. Šo parādību vēl kāpina naivi labsirdīgais humors, kas saistīts ar šo raksturu.

Tie, kas neizprot Viļa Lāča reālismu, pieraksta tam kā trūkumu to, ka Viļa Lāča personāžs pārāk skaidri sadalās pozitīvos un negātīvos raksturos, bet dzīve neuzrāda ļaudis tikai ar labām un ļaunām īpašībām, un tas līdz ar to samazinot tēlu psiholoģisko dziļumu un tiešamības izjūtu. Citiem vārdiem — tas mazinot darbu reālistisko raksturu. Ir tiesa, ka Viļa Lāča personāžā daudzos cilvēkos ir ļoti reljefi izteiktas kādas nebūt īpašības, līdz ar to sadursmes momenti it kā izkārtojas baltos un melnos laukumos. Lai spilgti izteiktu parādības, autors pielieto zināmu hiperbolismu kā tēlos, tā situācijās. Bet tieši šāds hiperbolisms ir reālisma pazīme, ja tas ir līdzeklis, bet ne mērķis. To pieieto visi lielie reālisti, jau sākot ar Rablē, un tas izriet tieši no tipizācijas, no tā, ka autors naturāli nenoraksta personāžu no dzīves, bet dzīvē savākto materiālu sakoncentrē un, pārstrādājot savā mākslinieciskā laboratorijā, ieveido konkrētos, individuālizētos, tiešamības pilnos tēlos. No īsta reālista prasa tikai vienu, lai viņa tipizētie dzīvotu reālu, ticamu dzīvi — būtu pilnasinīgi cilvēki. Un Viļa Lāča tēli tādi ir. Spilgti izteiktās raksturu īpašības runā skaidru, nepārprotamu valodu, un spilgti izteiktās situācijas piešķir romānam spraigumu un dinamiku, dara to interesantu.

Tādi ir Viļa Lāča romāni, un tāds ir arī romāns «Zvejnieka dēls». Tas ir reālisms, kas spēj pacelt pāri ikdienas dzīvei un aktivizēt lasītāju. Tas ir reālisms, kas sasaucas ar sociālistisko reālismu. Tas ir cīnītāja reālisms. Šāsdienas literātūrā Viļa Lāča «Zvejnieka dēls» ir klasisks, reālistiski augstvērtīgs laikmeta apgaismojums. Mūsu tautas izpratne visos laikmetos palīdz izprast šodienu. Tādi darbi nostiprina augstvērtīgas literāras tradīcijas un palīdz šodien veidot literātūru arvien pilnīgāku.

Vilis Lācis gāja cīnītāja ceļu par savas tautas labāku nākotni, saistot savas gaitas ar revolūcionārās strādniecības ceļu jau kopš 1928. g., piedaloties komūnistiskās partijas pagrīdes darbā. Vilis Lācis to iet vēl šodien un rada darbus, kas ir ievērojami sasniegumi mūsu literātūrā un cienīgi paraugi sociālistiskā reālisma metodē.

VIĻA LĀČA DARBI DAILES TEĀTRĪ

Kārtējā, pēc skaita piektā «Cīņas» mākslinieciskā pēcpusdiena, kas notika 24. martā Dailes teātrī, bija veltīta izcilā romāna, stāsta un drāmas meistara Viļa Lāča literārajiem darbiem. Sarīkojums bija ieguvis pelnīto ievērību. Par to spilgti liecināja kuplais apmeklētāju skaits un sirsnīgā atsaucība, ar kādu klātesošie uzņēma priekšnesumus. Bija ieradušies daudzi redzami rakstnieki un mākslinieki, starp tiem Tautas rakstnieks akadēmiķis Andrejs Upīts un Tautas mākslinieks Emīls Melngailis. Sevišķi kuplā skaitā bija pārstāvēta jaunatne, kuŗai Vilis Lācis, sākot ar sava rakstnieka darba pirmajiem gadiem, ir bijis tuvs draugs un ceļa rādītājs.

Ar īsu uzrunu sarīkojumu ievadīja Tautas rakstnieks Andrejs Upīts, raksturojot Viļa Lāča darbību un nozīmi latviešu literātūrā.

Programai bija izvēlēta romāna «Zvejnieka dēls» un lugas «Uzvara» skatuves montāža. To papildināja stāstu «Vanadziņš» un «Notikums jūŗā» dramatizēti lasījumi. Izrādes sagatavošana veikta Nopelniem bagātā mākslas darbinieka Eduarda Smiļģa mākslinieciskajā vadībā. Visdzīvāko skatītāju atsaucību izpelnījās «Zvejnieka dēla» montāža. Tas tāpēc, ka mākslinieciskajam vadītājam Ed. Smiļģim un režisoram Pēterim Lūcim bija izdevies izvairīties no parastajiem dramatizējuma trūkumiem, izveidot koncentrētu dramatisku mākslas darbu ar diezgan spilgti izteiktu darbības un pārdzīvojuma kāpinājuma līniju. Montāžas šaurie apmēri (tā ilgst nedaudz vairāk par 1 stundu) ir ļāvuši samērā pilnīgi izveidot tikai Oskara tēlu. Pārējām lomām atstāts vairāk vai mazāk epizodisks raksturs, tās ir tikai fons, uz kuŗa iezīmējas Oskara neatlaidīgā cīņa par gaišāku, taisnīgāku rītdienu. Ļoti veiksmīgi Oskaru tēlo Pēteris Lūcis. Teksta svītrojumi novilkuši noteiktas robežas pārējo tēlu izveidošanas iespējām. Vislielāko grūtību priekšā šajā ziņā nostādīta M. Klētniece Anitas lomā un Nopelniem bagātais skatuves mākslinieks A. Filipsons spekulanta, zivju uzpircēja Garozas lomā, kuŗām atstātais teksts sava šauruma dēļ nelauj izrādē ieņemt to redzamo vietu, kādu autors tām piešķīris savā romānā.

Pie izrādes labākajiem sasniegumiem pieder E. Valtera veidotais vecais Kļava, V. Lasmanes — Zenta, L. Leimaņa — brālis Teodors, A. Baldones — Olga, H. Vazdika — Roberts un A. Dimitera — Fredis. Arī pārējo lomu tēlotāji — L. Zvīgule, E. Ferda, A. Krauklis, J. Kalebs savu uzdevumu veica pietiekami sekmīgi.

Interesants jauninājums latviešu skatuves mākslā bija stāstu dramatizētie lasījumi. Teicamu priekšnesumu sniedza stāstītāji — A. Ābele un K. Adernieks.

Labi pārdomātu un dziļi izjustu spēli «Vanadziņā» rādīja E. Kaldovska un K. Kreicums. Spēcīgs, nesalaužams Inga «Notikumā jūŗā» bija A. Miķelsons. Stāstu dramatizēto lasījumu sagatavošanu vadīja režisore Marga Tetere.

«Uzvaras» skatuves montāžā visās lomās tie paši aktieri, kas redzēti šīs lugas kārtējās izrādēs.

A. A.

V. BĒRCE
DRAUGS

J. Klīna viņete un ilustrācija

Visa mana būtne dzīvoja līdzi uzbrukuma spriegumam un, lai gan jau gulēju sniegā, pieplacis tam, kā pieplok mālainai slapjai zemei nokritusi rudens lapa, — tomēr vēl aizvien sajutu sevī skrējiena ritmu. Visa mana miesa, ko es pilnīgi skaidri sajutu, — tā sajūt to peldoties siltajos vakaros upē —, dzīvoja gan mechanisku, tomēr spraigu dzīvi. Dažreiz es, tāpat pilnīgi mechaniski, ātri atbalstījos uz elkoņa, ātri apskatījos, ietverot šajā skatā auksto lauku, brūnganās šāviņu bedres, izgrauztās, sniega pēļos paslēpušās egles. Mana miesa un prāts, šķita, saplūda kopā, dzīvoja kaut kā neparasti pareizi un saskaņoti — un modri gaidīja: tūliņ saplaks melnās smilšu strūklas, kas cēlās pret debesīm, un mēs — zemē ieaugušie baltie ciņiši — izsliesimies, kā izslejas atsperes, un atkal trauksimies uzbrukumā, un mūsu saplaisājušās, tik lielas kļuvušās lūpas atkal tvers auksto gaisu.

Un kad šajās gaidās ielauzās satraukta, aprautā balss, kuŗai, šķita, trūka gaisa, — šī balss acumirklī kļuva mana griba un mana darbība. Es strauji pielēcu kājās un šauteni rokās metos uz priekšu. Atkal manī bija uzbrukuma kvēlā elpa, un es, neko nedomādams, nebaidīdamies ne no lodēm, ne no mīnām, kas spiedza un kauca visapkārt, — traucos kaujā, atvērtu muti, kliegdams:

— Sit! Sit!

Man pa priekšu skrēja tikai viens cilvēks — garš, šauriem pleciem. Viņš skrēja, likdams kājas tik viegli, ka tās likās tikko skaŗam zemi. Es pamanīju, ka viņa velteņi pārāk īsi. Viņa labā roka turēja stingri sažņaugtu melnu strupgala automatu. Atceros — es kļuvu lepns uz to, ka man pa priekšu skrien vēl tikai viens, ka eju pirmajās rindās. Es kliedzu un dzirdēju, ka līdzās — no sāniem, no muguras puses — arī cēlās stiepts kliedziens, un tas darīja manu skrējienu drošāku, un es kliedzu aizvien skaļāk:

— S—i—t!

Pēc tam, man vēl aizvien strauji skrejot uz priekšu, atskanēja smagi sprādzieni, kas saskaldīja zemi. Viss kļuva melns, visapkārt kaut kas kauca un plīsa. Sapratu — tam cauri neizlauzīsies — jāpakrīt. Bet bija par vēlu. Kaut kas pagrūda mani kājā un nosvieda zemē kā kaķēnu. Vajadzēja rāpties prom, vajadzēja aiziet kaut kur, tā gulēt nedrīkstēja. Es redzēju tikai melnus dūmus, dzirdēju apdullinošu troksni un rāpos tam visam cauri, rokām skrāpēdams zemi. Baiļu nejutu, nedomāju par nāvi. Zināju tikai vienu — jārāpo, jo kaut kur jābūt drošam zemes stūrītim. Un kad ieraudzīju šāviņu bedri un tajā cilvēku, man šķita, ka tā tam arī jābūt, ka man katrā ziņā vajadzēja atrast aizsegu un tajā tādu pašu visu piedzīvojušu cīnītāju.

Ievēlos bedrē, un tad vēlreiz — it kā tieši virs manas bruņucepures — plīsa šāviņš. Es pieplaku zemei. Varēja dzirdēt, kā sprādziena dunoņa pamazām norima, aiziedama augšup. Aiz muguras, priekšā, no sāniem plīsa aizvien jauni šāviņi. Un, lai gan man likās, ka visi šie šāviņi tēmēti man, tomēr tai pašā laikā es zināju, ka tagad esmu drošībā, esmu šāviņa izraktajā bedrē. Tās bija jauktas jūtas, kur savijās viss — ir apziņa, ka visbriesmīgākais jau garām, ir sajūta, ka tomēr lodes skrien tieši manā virzienā.

Pacēlis galvu, ieraudzīju, ka lielām pārslām krīt pelēki pelni uz mums — uz mani un uz manu kaimiņu bedrē.

— Tu dzīvs, draugs? — vaicāja viņš.

— Jā, — atbildēju un priecīgi pasmīnēju. Bija tik lieliski — pēkšņi sajust, ka esi dzīvs šajā viesulī. Bet vēl labāk bija izķēmotajā laukā atrast tādu pašu cīnītāju, kāds biju es pats, nogulties viņam līdzās un zināt, ka esam tuvi, esam tuvāki par visiem tuviniekiem, ka mūs saista vienāds liktenis. Mūs nešķīra nekādi šķēršļi. Īsie kaujas brīži aizstāja gaŗas iepazīšanās tekas, un, kaut gan bija pateikti tikai pirmie vārdi, bija tomēr skaidrs, ka ikvienu manu vārdu, ikvienu manu kustību otrs tūliņ sapratīs, uztvers un atbildēs tiem.

Pagriezos uz sāniem, lai paskatītos uz manu kaimiņu, un pazinu viņā gaŗo cilvēku ar automatu. Viņš arī pagrieza galvu uz manu pusi. Es ieraudzīju jaunu, šauru seju, salmu krāsas uzacis un degunu, kas apbrīnojami līdzinājās taisnleņķa trīsstūrim.

— Tātad dzīvs, — teica viņš mazliet aizsmakušā balsī. Augšējā lūpa uz brīdi pacēlās, uh zem tās, balto zobu rindā nekautrīgi pazibēja sudraba zobs.

— Dzīvs, — atbildēju.

— Kārtībā, — viņš teica. — Tātad iekārtojies, draugs! Izstiepies!

Mēs gulējām bedrē un apmainījāmies īsiem teikumiem, vai klusējām. Bet arī klusēšana netraucēja ciešas saites un saprašanos. Un tā tas bija ne tādēļ, ka bedre bija maza un mēs gulējām, piespiedušies viens otram, fiziski sajūtot blakus gulošo miesu. Mūs vienoja kāds iekšējs, uzreiz radies tuvums, tā ka es jutu, ka šis gaŗais cilvēks īsajos velteņos — tagad man dārgāks par visu zemes virsū.

Viņš gulēja izstiepies, tikai mazliet pievilcis kājas. Viņa maskošanās tērps bija kļuvis raibs. Uz muguras bija sarkans traips, priekšā un sānos — brūnganas un melnas zemes piciņas. Un pāri visam — pelēki pelni. .

— Vai ievainots, draugs? — jautāju.

— Kā tad. Ķēra.

— Šķēpele?

— Jā. Es skrēju, un te no muguras — baukš! Elpa aizrāvās. Bet ko tur, — dzīvs esmu.

Gribēju viņu pārsiet, bet bedre bija pārāk šaura, un ārpus tās robežām vēl aizvien trakoja metala vētra.

— Mani arī šķēpele ķēra. Piecēlāmies otru reizi, sākām iet uz priekšu — tur arī notrieca.

— Nekas, draugs, izkulsimies, — teica viņš tai pašā mazliet aizsmakušajā balsī.

— Jā, draugs...

Mēs apmainījāmies ar šo vārdu — draugs — kā ar zvērestu. Tajā bija gan cietā kareivja sirds, gan apslēpts maigums, gan uzticība. Jā, — draugs, tāds pats kareivis kā es, kas izgājis caur šķēpeļu kaukšanu un mīnu spiedzieniem. Pelēks, apsvilušu seju, pie visa pieradis.

— Redzēji, viens bēga? — jautāja mans kaimiņš. — Kliedz: atpakaļ! Nobijās, maita. Es viņu nositu. Redzēji?

— Redzēju, — es atteicu.

Es redzēju — tas bija pašā uzbrukuma sākumā, kad mēs iegūlām pirmo reizi. Gaiss drebēja no dunoņas, un šķita, ka mākoņi debesīs tūliņ izšķīdīs un debess paliks kaila. Kāds — pinkainu, izjukušai kāpostgalvai līdzīgu galvu, metās atpakaļ, mežonīgi, ārprātīgi kliegdams.

— Viņš skrien, vicina rokām. Te es viņam virsū. Viņš vairs nekā neizšķir, tikai spiedz. Kā devu šim ar automatu, — uzreiz palika kluss.

— Redzēju, — atkal teicu es.

Man pēkšņi iegribējās kaut kā atzīmēt, nostiprināt mūsu tuvumu, manu tuvumu ar šo cilvēku, ko nejauši sastapu kaujas laukā. Es izvilku no kabatas skārda kārbu ar tabaku, piedāvāju:

— Smēķēsim!

Tā mēs gulējām — ievilkdami stipras tabakas dūmus, klausīdamies kanonādes rēkšanā, bez vārdiem saprazdami viens otru.

Tad artilerijas kanonāde norima. Tikai sērīgi dziedāja vientuļas lodes... Mākoņi izmantoja klusumu un sāka lēnām izklīst. Pār vienu no tiem pazibēja saules apaļais oranžkrāsas disks un, veldamies pār mazajiem mākoņu uzkalniņiem, sāka virzīties uz rietumiem.

— Nu, laiks, — es teicu.

— Pareizi, — atbildēja mans kaimiņš. Atbalstījos uz elkoņa, pielīdu bedres malai, mazliet pacēlu galvu. Baltā lauka vairs nebija. Es ieraudzīju tikai uzšķērstu zemi, melnu, brūnganu. Šī zeme likās nedzīva, mirusi, tā ka pat mākoņi negribēja uz to raudzīties un peldēja prom, atstājot kailu debess dziļo bezdibeni. Un es nodomāju: cik tas gan labi, ka šajā briesmīgajā tukšumā man blakus dzīva būtne, draugs.

— Nevaru, — teicu es. Ievainotā kāja smeldzīgi sāpēja, reizēm likās, ka kāds izgriež kaulu.

— Jālien ārā, draugs. Dzirdi?

Viņš aptvēra mani ar roku, palīdzēja piecelties. Bet tajā pašā laikā pēkšņi iekaucās lodes, un mēs atkal nokritām zemē, apseguši galvas rokām. Lodes krita pavisam tuvu, un es ievēroju, ka bedrē no augšas šaurām strūkliņām bira smiltis.

— Vācieši, — čukstēju.

— Saoduši, — ierunājās kaimiņš aizsmakušajā, niknajā balsī.

— Ar ložmetēju, — noteicu.

— Tagad neizlaidīs.

— Kā peļu slazdā.

— Pareizi.

— Ieraudzījuši, ka ievainotie...

— Viņiem tas patīk. Tagad pabāz tik degunu...

— Neizlaidīs.

— Odžu dzimums, — teica kaimiņš. Es sajutu, ka viņš pieceļas, lien uz bedres malu, gribēju viņu aizturēt, bet nepaguvu. Atkal ietarkšķējās ložmetējs, un atkal sāka birt smalkas smilšu strūkliņas.

— Nelieši tādi, — nočukstēja kaimiņš, pieplakdams zemei. Dzirdēju savas sejas tuvumā viņa satraukto, nevienādo elpu.

— Guli, draugs, guli, — sacīju es.

— Jā, — atbildēja viņš.

— Naksniņu sagaidīsim un izrāpsimies.

— Izrāpsimies. Izrāpsimies, jūs, odžu dzimums! Ko, domājat, jau rokā jums esam? Mani vis tik ātri nedabūsi! Nē, nedabūsi vis, — čukstēja kaimiņš.

Varbūt apziņa, ka mēs ieslēgti šajā bedrē, ka vēl ilgi būs tā jāguļ, — lika man pēkšņi sajust, ka ir auksts, sajust, kā vēsums lien pa ādu, un man jau šķita, ka esmu galīgi nosalis, āda piesalusi ribām, ka iekšu vietā man tikai ribas, dedzinošā brūce un ka manu miesu caurstrāvo ledains vējš. Un no šā aukstuma vēl skaidrāks kļuva mūsu stāvoklis, tikpat skaidrs, cik skaidras bija debesis, no kuŗām bija aizbēguši mākoņi. Mēs bijām vieni pret daudzajiem ienaidniekiem, kas gribēja mūs nogalināt, gribēja mūs atstāt guļot šeit uz izķēmotās zemes, izplēstām rokām, saliektiem, uz augšu vērstiem ceļiem. Nē!

Es dzirdēju, kā lādējās blakus mans kaimiņš, dzirdēju, kā viņš nikni, drūmi lamājās, draudēdams ar baigu, vēl neizgudrotu atriebību ienaidniekam. Ikviens viņa vārds atbalsojās manā sirdī. Arī es murmināju lamu vārdus un sajutu sevī vēlēšanos — kaut jel šie lamu vārdi un viss mūsu smagais ienaids līstu turp, pie ienaidnieka, sažņaugtu tam elpu, nožņaugtu viņu! Man gribējās pašam saspiest rīkli vācietim — aukstiem, nosalušiem pirkstiem žņaugt rīkli un sajust, ka izgaist viņa elpa un splaut viņam sejā: tas tev par mokām, par ciešanām, par badu, par nāvi! Še tev! še tev! Par visu, par visu! Nosist gribēji, jā? Bet nu — saņem pats!..

— Dzīvs es rokā nedošos, — teicu.

— Odžu dzimums, — attrauca kaimiņš.

— Dzīves nežēlotu, kaut tik izdotos saķerties.

— Zobiem saplosītu...

— Maz viņiem būs prieka, kad sastapsimies.

— Parādīsim, esi mierīgs!

Likās, ka pat gaiss bedrē piesātināts ar naidu un niknumu. Mans kaimiņš mazliet piecēlās un kliedza aizsmakušajā balsī:

— Frici! Maita! Nāc šurp! Nositīšu!

Par atbildi sāka tarkšķēt ložmetējs. Kaimiņš pieplaka zemei, nošņācās.

— Ko, nepatīk? Nepatīk?

— Nepatīk, — apstiprināju arī es un iesmējos. — Nepatīk.

Vēl kādu laiku bija dzirdams, kā dziedāja lodes pār bedri, tad nodžinkstēja viena, pēdējā, stiepti iesvilpās un aizdrāzās tukšumā. Es vērīgi klausījos, bet gaiss pār mūsu galvām bija trauksmīgi kluss un tukšs. Likās gandrīz, ka būtu bijis labāk, ja visu laiku dziedātu lodes un varētu izjust draudošas briesmas un stāties tām pretī — vaigu vaigā.

— Apklusuši, — teicu es.

— E, maitas, — nopūtās mans kaimiņš, — Gaida.

— Gaida, — piekritu es.

— Uzmana. Guli, draugs, mēs viņus pacietībā pārtrumposim.

— Jā, — sacīju.

— Ēst gribi? — jautāja kaimiņš. — Iekodīsim!

Pārvēlies uz otriem sāniem, viņš norāva no muguras zaļo maisu, izvilka no tā puskukuli maizes. Es izvilku kabatas nazi, atvāzu to un pasniedzu kaimiņam. Viņš piespieda maizi ar kreiso roku mētelim un sāka griezt. Bet asmenis atdūrās pret sasalušo garozu kā pret akmeni.

— Sasalusi, — teica mans kaimiņš.

— Te tev nu bija, — atsaucos.

— Jā.

— Vajadzēs ar lāpstiņu.

— Ar lāpstiņu? — izbrīnījās viņš.

Es paņēmu no viņa maizi, atraisīju no siksnas savu lāpstiņu un sāku ar to sist pa sasalušo garozu. Nezin kāpēc man likās ļoti jocīgi, ka guļu tā saritinājies šāviņa bedrē, vāciešu acu priekšā, ka vicinu lāpstiņu, cērtu ar to maizi, likās jocīgi redzēt, kā lāpstiņa iespiežas sasalušajā garozā un kā maizē pakāpeniski parādās griezums. Patiesībā tā bija ļoti parasta lieta ēšanas laikā, un jocīgs bija laikam tikai tas, ka mēs nodarbojāmies ar to pretinieka acu priekšā, kas uzmanīja mūs kā slazdos notvertus meža zvērus, nodarbojāmies ar to it kā par izsmieklu pretiniekam, tā apliecinot savu mieru un paļāvību.

Lāpstiņas sitieni sadalīja puskukuli divās daļās. Mēs paņēmām katrs pa kumosam un sākām ēst. Sasalušā maize sadrupa zobos, tai bija kāda īpatnēja piegarša, bet tomēr tā bija ļoti garšīga. Es ilgi ēdu savu doniņu un dzirdēju, ka blakus tāpat klusējot ēd mans kaimiņš. Laiks gāja pavisam lēni, tā ka bija sajūtams ikviens tā brītiņš.

Beidzot debesis rietumu pusē sāka kvēlot ugunssārtā, oranžā un violetā krāsā. Pēdējo reizi saule uzliesmoja spilgtā kā uguns gaismā. Pār manu kaimiņu plūda asinssārtās gaismas straumes. Es palūkojos uz sevi un ieraudzīju, ka arī pār mani plūst norietošās saules stari. Tad pār mums nolaidās krēsla. Šur tur dobji atskanēja atsevišķi šāvieni.

— Esmu pavisam nosalis, — teica mans kaimiņš.

— Jā, — vairāk nekā nevarēju atbildēt.

— Puiši dzer šņabi, — sacīja viņš.

Mēs nogaidījām vēl, kamēr kļuva pavisam tumšs un pār mums palika tikai milzīgs nakts āliņģis, un tajā kā tālās pasaules atspulgs mirdzēja spocīgās zvaigznes.

Atminos, ka rāpties bija necilvēciski grūti un ka tikai kāda neatlaidība un izmisums rāva mani uz priekšu. Sāpēja kāja. Lienot uz priekšu, man kāja aizmetās aiz kāda zara, un tai pašā brīdī skaudras sāpes kā elektriska strāva izskrēja cauri miesai, tā ka gribējās iespiegties.

Ak! — ievaidējos un paslēpu galvu sniegā.

— Turies, turies, draugs, — čukstēja mans ceļabiedrs. Es piecēlos un ieraudzīju viņu — viņš rāpās tepat līdzās, stūrgalvīgi purinādams galvu, pēc kārtas izstiepdams te vienu, te otru roku, it kā peldēdams, un grieza zobus. Un no tā, ka es viņu ieraudzīju, man kļuva vieglāk. Viņš bija vienīgais, kas saistīja mani ar dzīvo pasauli — dārgais, dārgais cilvēks.

— Jā, — atbildēju un rāpos tālāk.

Tā virzīdamies uz priekšu, es uzdūros līķim, pārrāpos tam pāri, domādams tikai par vienu — kad tik neaizķertos atkal kaut kur. Bet tad ceļā gadījās vēl viens līķis, vēl viens, un rāpties pāri tiem kļuva aizvien grūtāk — tikpat kā kāpt stāvā kalnā. Man jau sāka likties, ka visapkārt tikai līķi un līķi, ka tiklīdz esmu garām vienam, tā pārējie tūliņ ielenc mani un nelaiž tālāk. Spēki man zuda. Uzrausos uz maza uzkalniņa, pieplaku zemei un sastingu. Iedomājos gan, ka mans ceļabiedrs tūliņ pazudīs tumsā un tad pazudīs viss, viss. Kaut kur vēl plēnēja apziņa, ka man tuvs tikai šis cilvēks, viens pats. Bet arī tas bija kļuvis vienaldzīgs.

— Draugs! — pasaucu. — Nespēju. Netikšu...

Es vēl sadzirdēju blakus čabēšanu un sapratu, ka viņš pielīdis man, sadzirdēju pēdējos vārdus:

— Nu, kas ir, draugs? Kas tev? Turies, tuvu taču... Pēc tam dusmīgu murināšanu: — Ko nu... Nest sevi pavēlēsi, vai? Lien, kad tev saka!

— Nē... — es atbildēju un vairāk nekā neredzēju, un nedzirdēju. Satumsu šajā apziņā, nez' no kurienes radās tramvaja zvana, automobiļu tauŗes skaņas. Pazibēja ugunis... es peldēju pār dzimtās pilsētas trokšņainām ielām. Kad brītiņu nācu pie samaņas, sajutu, ka mani velk uz priekšu, jutu, ka zem mana ķermeņa paslīd kaut kādi ciņi, redzēju uzliesmojam tintes *melnajās debesīs sārtās raķetes*. Dzirde uztvēra niknu murināšanu:

— Nu, draugs, iegāzi... Iegāzi. Turies taču, dzirdi! Turies, turies, nav vairs tālu!

Es atguvu samaņu, kad sajutu griezīgās sāpes. Mani vēl aizvien vilka — pāri ciņiem, pāri uzkalniem. Manā sirdī sakustējās pateicība pret to, kas tik pašaizliedzīgi vilka mani sev līdzi, un neveiklības sajūta par to, ka nerāpjos pats, bet apgrūtinu citu.

— Pats... Pats... — protestēju.

— Klusu! Klusu! Gan es tevi izvilkšu.

Bet es atgaiņājos rokām un atbrīvojos no viņa apkampieniem. Šai brīdī kaut kur līdzās norībēja šāvieni.

— Mūsējie... — es ievaidējos.

— Nešauj, nešauj! Savējie! — iekliedzās mans ceļabiedrs.

— Biedri! — man likās, ka es kliedzu ļoti skaļi, cik vien bija spēka. Bet lūpas izdvēsa tikai kaut ko līdzīgu klusai nopūtai. —

— B—ie—dri...

Vēlāk, kad nācu pie samaņas, pār mani bija pelēks audekls, kuŗā mīksti spīdēja divi dzelteni plankumi — no divām petrolejas lampām, kas dega teltī. Es sadzirdēju vieglu — tik mājīgu — degošās malkas sprēgāšanu. Pagriezu galvu un ieraudzīju dzelzs krāsniņu. Es ieraudzīju vēl divus augstus galdus, uz kuŗiem gulēja ievainotie. Ap tiem rīkojās cilvēki baltos ķiteļos. Ļoti labi cilvēki.

Biju vēl pilnā ietērpā un gulēju uz nestuvēm — acīm redzot gaidīju savu kārtu. Bet es biju ar mieru tā gulēt vēl ļoti ilgi. Nejutu savu ķermeni, jutu tikai siltumu visapkārt. Bija silti un labi — kā Jaungada naktī mājās.

Aizvēru acis un atkal iesnaudos. Snaudienu iztraucēja aizsmakušā balss:

— Draugs! Pagaidiet, ļaujiet ar cilvēku parunāt... Draugs!

Divi spēcīgi sārtvaidži sanitāri, siltās ausainās cepurēs un vatētās vestēs, nolika man blakus nestuves. Es tūliņ pazinu savu ceļabiedru un atcerējos visu. Tagad viņš bija bez maskošanās tērpa, bez bruņucepures. Dzeltenā gaisma krita no sāniem, šūpojās pār viņa gaŗo ķermeni, pār šauro seju ar uzacīm salmu krāsā, bramanīgi atmestā zem mana ķermeņa galvu.

Tām gaišo matu šķipsnām un degunu, kas tik ļoti līdzinājās taisnleņķa trīsstūrim. Es redzēju, ka viņš draudzīgi pasmaidīja, ka pacēlās viņa augšējā lūpa un paspīdēja nekautrīgais sudraba zobs.

— Jau pārsiets? — vaicāju.

— Kā citādi, — atbildēja viņš. — Kādu mēnesi būs jāpaguļ. Un tu?

— Nekas.

— Nu redzi... Es taču teicu — izkulsimies.

— Jā.

— Es tevi izvilku, citādi tu būtu pavisam nosalis, — paziņoja viņš.

— Paldies, draugs, — atbildēju.

Es zināju, ka pateicības vārdi te būtu lieki. Mēs bijām tik tuvi, mēs dzīvojām vienu nežēlīgu dzīvi, vienām jūtām.

— Nu, kusties! Ko tur! — iekrekšķējās viens no sanitāriem, nepacietīgi bungodams pirkstiem ap nestuvju rokturiem. — Izrunājušies.

— Uz redzi, — teica viņš — mans ceļabiedrs.

— Uz redzi, draugs!

Gaišās matu šķipsnas nogulās uz zaļā kareivja maisa, kas atradās uz nestuvēm zem galvas. Dzeltenā gaisma vēlreiz pārskrēja pār nestuvēm. Sanitāri nokrekšķējās un saslējušies nesa nestuves uz izejas pusi.

PARĪZES KRIŠANA

Par otrā pasaules kara izcelšanos biedrs Staļins savā 1946. g. 9. februāra runā vēlētājiem saka: «... Kaŗš sākās kā pasaules ekonomisko un politisko spēku attīstības neizbēgams rezultāts uz modernā monopolistiskā kapitālisma bazes. Marksisti ne vienu reizi vien teikuši, ka pasaules saimniecības kapitālistiskā sistēma slēpj sevī vispārīgās krizes un kaŗa sadursmju elementus, ka tādēļ pasaules kapitālisma attīstība mūsu laikā notiek nevis gludas un vienmērīgas uz priekšu virzīšanās veidā, bet ar krizēm un kaŗa katastrofām.»

Francija līdz 1936. g. bija jau pārdzīvojusi vairākas krizes, bet otrā pasaules kaŗa priekšvakarā tā nesa sevi jau veselu virkni ļoti asu pretīšķību. Tā bija tipiska kapitālisma zeme ar plašām jēlvielu bazēm kolonijās, ar lieliem rūpniecības un tirdzniecības monopolistiskiem trestiem, sindikātiem, koncerniem, ar banku apvienībām un zemes īpašumiem, kas piederēja tikai privātīpašniekiem — lielajiem un mazajiem kapitālistiem, banku haizivīm un sīkajiem rantjē, kas savus nelielos kapitālus ieguldīja lielo uzņēmumos un kļuva par viņu interešu aizstāvjiem. Nerunājot nemaz par fabrikām un uzņēmumiem, pat dzelzceļi un citi satiksmes līdzekļi atradās atsevišķu kapitālistu vai kapitālistu grupu rokās. Strādnieku šķira, tautas lielais vairums slīdēja arvien dziļāk trūkumā un nabadzībā. Saprotams, ka tāpēc Francijas demokratija patiesībā bija tikai šī cēlā vārda nejauks izsmiekls. Buržuazijas rokās bija ne tikai saimnieciskā, bet visa politiskā un faktiskā vara, strādnieku šķirai — tikai kaila vēlēšanu zīmīte un tā pati ar vēlētāju cenza noteikšanu ierobežotos apmēros.

Buržuaziskajās demokratijās vēlēšanu zīmītēm, kā zināms, nozīme tikai tik daudz, cik tās neapdraud kapitālistu māka intereses, pašu kapitālistisko iekārtu. Francijā 1936. gadā, tautas labāko cilvēku — komūnistu partijas — aicināti, progresīvie spēki apvienojās un nodibināja tautas fronti, kas parlamenta vēlēšanās ieguva noteiktu uzvaru. Tās bija vairāku saimniecisko krīžu sekas, tā bija reizē arī spontāna tautas spēku mobilizēšanās pret draudošām fašisma briesmām, kas otrpus Reinas krastiem žvadzināja ieročus.

Bet ko dara Francijas buržuazija?

Redzēdama, ka tautas fronte atraisījusi zemē aktīvu tautas masu kustību un ka šīs tautas masas cenšas reālizēt kaut daļēju darba ļaužu stāvokļa uzlabošanu, buržuazija sāk apjaust, ka tās var notikt tikai uz kapitālistu rēķina, un tūlīņ nobīstas. Savu interešu aizstāvēšanai tā gatava labāk ziedot Franciju nekā kapitālus un savas līdzšinējās ērtības. Tāpēc Francijas buržuazija otrā pasaules kaŗa priekšvakarā, kaut gan baidījās kaŗa, tomēr vēlējās to kā atpestītāju no nemierīgās iekšpolitiskās krizes, kas draudēja pašu mājās. Tāpēc viņa nevēlējās kaŗā uzvarēt, jo tā reizē būtu arī tautas uzvara.

Sekas bija Parīzes krišana, Francijas kauna pilnā kapitulācija, miljoniem Francijas strādnieku aizdzīšana vācu fašistu verdzībā, asiņainais vācu zābaks Žannas d'Ark zemē.

Šo franču tautas traģēdiju ar pareizu un pārliecinošu stāvokļa izpratni parādījis savā romānā «Parīzes krišana»*) Staļina prēmijas laureāts Ilja Erenburgs. Tas savā zinā skan kā paradokss, ka taisni padomju rakstnieks jau īsi pēc Francijas kapitulācijas radīja mākslas darbu, kas tik lieliski atsedz Francijas buržuazijas nožēlojamo lomu otrā pasaules kaŗa priekšvakarā.

Ilja Erenburgs pazīstams visā pasaulē kā ļoti īpatnējs romānists, ceļojumu aprakstu autors un ass publicists. Daudz ceļojis, ilgāku laiku dzīvojis Parīzē, Erenburgs labi pazīst Vakareiropas kultūru, prot tur saskatīt vērtīgo un arī to, kas tur nelāgs, satrunējis, atmirstošs. Daļai latviešu lasītāju Erenburgs pazīstams tikai no viņa agrākā laika darbiem. Bet tiem, kas Tēvijas kaŗa gados atradās frontē vai evakuācijā, vai arī kas vācu okupētajā Latvijā slepeni klausījās padomju raidītājus, tiem Erenburga vārds saistījās ar nesamierināmu padomju cilvēka naidu pret fašismu. Tēvijas kaŗa gados Erenburgs ar savu dzēlīgi asō spalvu nemitīgi sauca cinīties pret fašisma mēri, iznīcināt tā perekli līdz saknēm.

Otrā pasaules kaŗa priekšvakarā Erenburgs uzturas Francijā — Parīzē. Viņš vēro visu, kas notiek pasaulē, bet jo sevišķi — kas notiek Francijā. Romānā attēlotie notikumi risinājušies Erenburga acu priekšā, bet viņš tajos pratis saskatīt arī mākslas darbam nepieciešamos elementus — raksturīgus tālaika franču sabiedrības pārstāvjus, laikmeta pareizu izpratni.

Romānā darbojas pa daļai vēsturiskas, pa daļai konstruētas personas. Politiķi, lielie kapitālu magnāti, uzpērkamie avīžnieki, mākslinieki, vienkāršā tauta, strādnieki parādīti asā griezumā iepretim savam laikam un videi. Romāns sākas tautas frontes pirmo panākumu laikā — 1936. gadā. Tauta vēlreiz notic politiķiem, kas, glābdami savus mandātus uz tautas pārstāvnīecību, uzlikuši vienotas tautas aizstāvju maskas un, baidīdamies no strādnieku uzvaras, pasludina sevi par darbā ļaužu sabiedrotajiem. Bet ievēlēti un nostiprinājušies atkal savās siltajās vietās, viņi negrib vairs pildīt saistības pret tautu. Kad tauta, apzinādamās savu spēku, prasa, lai valdība gādā par bezdarba likvidēšanu, strādnieku materiālā stāvokļa uzlabošanu, lai palīdz republikāniskajai Spānijai, kur kapitālisti ar fašistiskās Vācijas un Itālijas aktīvu palīdzību iznīcina varonīgo Spānijas strādniecību, — buržuazija laiž darbā savu «demokratijas» ieroci — policiju. Radikāļu līderis Tesa un sociālists Viārs, baidīdamies «komūnistu briesmu», no līdzšinējiem mutesbajāriem pārvēršas par īstiem tautas nodevējiem. Fašists Breteils liek saviem rokaspuišiem provokātoriskos nolūkos slepkavot strādniekus, viņš neatsakās arī no savu piekritēju iznīcināšanas, lai tikai sasniegtu savus tumšos mērķus. Breteila banda atgādina mūsu kādreizējos korporeļus un viņu fašistisko organizāciju dalībniekus, kas slepkavoja strādnieku jaunlešus un vēlāk sevi atklāti parādīja par fašistiskās Vācijas samaksātiem spiegiem un bendēm.

Apbrīnojamā līdzībā, tikai mazākā mērogā, dveš mums pretim ik no Erenburga romāna lappuses mūsu pašu Latvijas buržuaziskās demokratijas un fašisma laiki. Tur pārliecinoši un patiesi redzama šīs «demokratijas» melība un liekulība, redzamas tās nesamierināmās pretīšķības, kas valda kapitālistiskajā iekārtā, kas slēpj sevī neizbēgamās krizes. Erenburga mākslas tēli ir kapitālistiskās sabiedrības radīti, skatīti caur sociālistiskā reālisma metodes prizmu, dziļi izpratsti kā atsevišķi individi un tanī pašā laikā noteiktas sabiedriskas vides raksturīgi pārstāvji.

Tiesa, Erenburga romānā nejūtam spēcīgu franču nacionālo koloritu. Viņa raditos tēlus kā tipiskus visām kapitālistisko iekārtu demokratijām var viegli pārstatīt uz jebkuŗu citu līdzīgu kapitālistiskās valsts lielpilsētu. Un tomēr tie ir franči. Tiklab jau pieminētie Tesa, Viārs, Breteils, kā arī lielkapitālists Desērs, radikāļu deputāts — «godavīrs» Fužē, gleznotājs Andrē, aktrise Žanete, skolotāja Agnese, sociālists un nihilists Lisjēns, revolūcionārais inženieris Pjers Dibuā, komūnisti Mišo un Legrē, Tesas meita Denisa, kas pāraug par stingru komūnisti — visi tomēr savā dziļākajā būtībā ir franči un parīzieši, katrs ar savām īpatnējām personības un pārstāvamās šķiras vai grupas rakstura iezīmēm.

Baudkāro radikālsociālistu Tesu mantas, goda un slavas kāre padarījusi par savas labklājības vergu, renegātu un nodevēju. Viņa ģimenē mājo tas pats pretīšķību neskaidrais mudžeklis, kas visā Francijas valstī. Pats Tesa ir fražu varonis, viņa sieva slimīga mistiķe, dēls Lisjens — deklasēts inteliģents, kas ienīst visus un kam nekas nav svēts. Vienīgi Tesas meita Denisa, nopietna architektūras studente, nonākdama saskarē ar revolūcionārās strādniecības pārstāvi Mišo, viņa personības un revolūcionārās patiesības savaldzināta, pārrauj savas attiecības ar izkurtējušo ģimeni, kļūst par strādnieku šķiras cīnītāju. Mišo, neatlaidīgais, bezbailīgais cīnītājs pašu zemē, tikpat drosmīgi cīnās Spānijas republikāniešu rindās, aizstāvēdams Madridi. Komūnisti strādnieku šķiras priekšgalā pierāda ne tikai Spānijā, bet arī pašā Francijā (un vēlāk visā pasaulē), ka, pretēji buržuaziskajiem mutesbajāru nacionālistiem, strādnieki ir īstākie savas zemes patrioti un pelna visas tautas uzticību. Kamēr franču buržuazijas pārstāvji pārdeva savu tēvzemi, komūnists Legrē, revolūcionārais inženieris Pjers Dibuā, viņa sieva Agnese un neskaitāmi citi uzticamie tautas dēli nolieka savas galvas, cīnīdamies par Franciju un visas cilvēces atbrīvošanu no vācu fašisma jūga.

Erenburga romāns «Parīzes krišana» ar savu patieso vēsturisko Francijas buržuaziskās demokratijas stāvokļa attēlojumu pelnījis visplašāko lasītāju apriņķu atsaucību. Romāns atsedz šīs «demokratijas» patieso būtību un ļauj secināt par līdzīgiem apstākļiem citu valstu kapitālistiskajās demokratijās.

Romānu tulkojusi Elija Kliene, viena no labākajām mūsu daiļliterātūras tulkotājām, taču šoreiz viņas darbā nez kāpēc ieviesies pārāk daudz neprecizitāšu un paviršību.

Piemēram «zajavļenije» tulkots kā — «ziņojums» (143. lpp.), «raporti» — — «ziņojums» (155. lpp.); «poļjana» tulkots — «cirksnis» (147. lpp.). Par cirksni, kā zināms, sauc vietu, kur malku cērt, zidītāju dzīvnieku, kas līdzīgs pelei, lielu lapseni, slimību, bet no plaviņu vai noru. «Tessa jel jaico v smjatku» — «Tesa ēda vieglu olu kulteni» (312. lpp.). Pareizāk būs — mīksti novārītu olu. «Naprasno ne razstreljali deputatov» — «Deputātus velti nenošāva» (316. lpp.). Pareizi būs: — Žēl, ka deputātus nenošāva. «Reč Greza na processe» — «Grēzas prāvas runu». Pareizi: Grēzas runu prāvā. «Ja svezalsja po provodu» — «Es savienojos pa vadu» (321. lpp.) — arī diezgan neveiklil u. tml.

Pretēji A. Jansona norādījumam (skat. žurnāla «Karogs» Nr. 2 — 1946.) Denkerkas vietā lietot Dinkerku, atrodu, ka Kliene tulkojusi pareizi. Franciski šo pilsētu sauc: Dunquerque, vāciski Dünkirchen. Visas nopietnākās vārdnīcas norāda uz «e» izrunu. Kāpēc mums franču izrunas vietā būtu jāpieņem vācu izruna? Tad jau arī nav Dinkerka, bet Dinkirchena.

Kļūdas un dažas nejaušības gadās dažkārt vislabākajiem tulkotājiem. Citādi Klienes tulkojumam ir laba literāra valoda un iespējami ievērots arī Erenburga īpatnējais stils.

A. Talcis

*) Ilja Erenburgs — Parīzes krišana. Romāns. Tulkojusi Elija Kliene. VAPP grāmatu apgāds Rigā, 1945. Metiens 10.000

Moljēra komēdijas TARTIFS *atjaunojums*

Latvijas PSR Valsts Drāmas teātrī

Moljērs (īstā vārdā Žans Batists Poklēns) ir viens no visievērojamākajiem franču klasiskās komēdijas radītājiem un meistariem, kuŗa labākie darbi ieguvuši pasaules mērogu un slavu. Viņš cēlies no vecas buržuaziskas ģimenes, kas gadsimtiem ilgi nodarbojusies ar amatniecību. Arī Moljēra tēvs bija galma amatnieks un karaļa kambarsulainis, kas savam dēlam varēja sagādāt labu izglītību. Moljērs apmeklēja jezuītu skolu, kur pamatīgi iemācījās latīņu valodu, kas tam palīdzēja iepazīties oriģinālā ar romiešu autoriem. Pēc šīs skolas beigšanas Moljērs sagatavojās jurista karjērai un kādu laiku pat bija Orleanas advokātu korporācijas loceklis. Taču tieksmes uz teātri Moljērā drīz vien gūst pārsvaru pār jurista karjēru, un viņš izvēlas aktiera profesiju. Kopā ar draugiem Moljērs nodibina teātŗa trupu, kas apceļo visas Francijas lielākās pilsētas. Trupas klejojumos pa Francijas provincēm jau nais aktieris nāk saskarē ar tautu, ar dažādiem sabiedrības slāņiem, iepazīstas ar garīdzniecības liekulību, ar feodāļu varmācībām un vienlaicīgi gūst bagātīgu dzīves un teātŗa mākslas pieredzi. Trupas trūcīgais repertuārs un reālās dzīves vērojumi bija tie galvenie impulsi, kas pamudināja Moljēru ķerties pie spalvas un kas uzskatāmi par viņa drāmaturģiskās rakstniecības sākumiem. Šie Moljēra rakstniecības sākumi un visa viņa literārā darbība noris un cieši saistās ar absolūtisma tapšanas laikmetu Francijā, kad Ludvikis XIV sagrauj feodāļus un garīdzniecību, paklaudams sev visu valsts aparātu un, protams, arī visu Francijas mākslas dzīvi. Ar to tad arī izskaidrojams tas faktors Moljēra darbos, ka rakstnieks, nesatīdzīgi atklājot sava laikmeta sabiedrības negatīvās parādības un cīnīdamies ar tām, atbalstu un taisnību meklē karaļa personā kā pozitīvā spēkā.

Ja Moljēra agrākajās komēdijās sociālās satīras tonis vēl nav sāmērā ass un skar tikai otrās pakāpes objektus, tad savos vēlākajos, labākajos darbos rakstnieks jau vēršas tieši pret feodāli aristokratiskās sabiedrības virsotnēm, pret tās privilēģētajām muižniecības un garīdzniecības šķirām, rādīdams un atklādams garīdznieka tērpā vai pūderētā parūkā paslēptus liekuļus, blēžus, ierāvējus un izvirtuļus.

Šādu negāciju atmaskošanu Moljērs parāda arī savā slavenajā «Tartifā». Šai komēdijai ir, tā sakot, pat savā vēsture un vairāki varianti. Pirmajā redakcijā komēdijai bija trīs cēlieni un tā attēloja liekuli — tieši garīdznieku. Šādā veidojumā to uzveda Versaļā 1664. g. 12. maijā ar virsrakstu «Tartifs jeb Liekulis». Izrāde radīja aristokratijas un klerikāļu aprindās veselu sašutuma vētru, kuŗas priekšā pat komēdijā saslavētais karalis bija spiests piekāpties. Autors vīriškīgi aizstāvēja savu lugu un karalim iesniegtajā lūgumā tieši rakstīja, ka «oriģināli, t. i. īstenieki panākuši savas kopijas aizliegumu». Taču lūgums palika bez ievērības. Tad Moljērs mīkstināja dažas asākās vietas un novilka Tartifam garīdznieka tērpu. Jaunā veidā komēdiju, piecos cēlienos ar nosaukumu «Viltnieks», uzveda 1667. gadā, bet pēc pirmās izrādes to atkal aizliedza. Un tikai 1669. gadā «Tartifs» trešajā, galīgajā redakcijā sāk parādīties uz skatuves un pēc tam kļūst par visu pasaules teātŗu repertuāru neatņemamu sastāvdaļu.

Kaut arī Tartifs vairs nestaigā garīdznieka tērpā, taču sociālā satīra palikusi viena un tā pati. Tartifa tēls vēl zināmā mērā ir paplašināts. Tanī redzams ne tikai svētulis, izmantotājs un izvirtulis, bet arī nodevējs un apmelotājs, kam zem svētuma maskas ir gluži «laicīgi» sakari arī ar policiju, tiesu un galma aprindām. Laimīgais, it kā mākslīgi piekombinētais komēdijas atrisinājums neko nemaina pašā komēdijas būtībā un tās pamatidejā.

«Tartifa» uzveduma atjaunošanas darbu mūsu Drāmas teātrī veicis LPSR Nopelniem bagātais mākslinieks Jānis Osis. Viņš savā ilgajā un visai raženajā skatuves mākslas darbā ar režisūru nodarbojies pavisam maz, un tāpēc lieki būtu no viņa šinī ziņā prasīt kādu pārsteigumu. Tāda pārsteiguma arī nav. Gluži vai otrādi. Izrāde neattīstās ar pilnu jaudu, bet tā nav režisora vaina vien, ja tam neuzkrauj atbildību arī par izrādes dekorātivo pusi. Šaurais, ierobežotais, miniatūrais spēles telpas apjoms, pasīkais, sadrumstalotais podestu izkārtojums, drapēriju laukuma pārsvars skatuves telpā traucē komēdijas darbības izraisīšanu dzīvākā, stingrākā plūdumā un kavē šai darbībai izvērsties plašākās, elastīgākās līnijās.

Taču Oša panākumiem jāpieskaita tas, ka Moljēra tēliem un tipiem viņš centies piešķirt autora laikmeta reālu personu raksturojumus, kas komēdijas atjaunotājam krietni vien arī izdevies. Tāpat Osim kā režisoram, kā paša Tartifa tēlotājam un gandrīz vai visu pārējo lomu tēlotājiem par plūsu jāpieskaita arī Moljēra stingrā jambiskā panta labskanīga, ritmiska skandēšana, kas nekur, atskaitot dažus tā saucamā loģiskā akcenta pastiprinājumus, neielec parastā deklamācijā, bet gan izskan īstā, aktīvā skatuves valodas izteiksmē un pienācīgi atbilst attiecīga rakstura veidojumam, protams, ar nedaudziem izņēmumiem.

Tartifa lomu Osis veido ļoti sugestējoši, bet ar manāmu smagnējumu un bez sevišķiem krāsu atsvaidzinājumiem visā lomas zīmējumā. Tomēr ir daudzas vietas, kur Oša Tartifs pārsteidz un valdzina ar spilgtiem, mainīgiem un krasi lūztošiem kontrastiem. Maigs, kluss, ar dziļi slēptu, tikko nojaušamu viltību, mierīgs, labsirdīgs un padevīgs viņš ir tikmēr, kamēr nav atklāta Tartifa īstā liekuļa un blēža daba, bet kad to atmasko, tad Oša Tartifs saslejas visā savā atriebības niknumā kā dziļi aizskarts un nepatiesi apvainots cilvēks, kam nodarīta tāda pārestība, kas prasa taisnīgu atmaksu. Nokerts pat tieši nozieguma vietā, Tartifs Oša tēlojumā stingri turas savā uzvarētāja pozicijā ar paceltu galvu, tā parādīdams, ka Tartifs nav sīkas markas, bet gan liela vēriena blēdis, kam nekas nav svēts. Visu to Osis panāk ar diezgan aprautiem, paskopiem spēles līdzekļiem, kuŗus aktieris prot bagātīgi izmantot.

Tartifa apmāto un galīgi apmuļkoto Orgonu vientiesīgā, pietiekami dabiskā zīmējumā veido Arturs Petrovskis. Ārēji papelēkajā lomas veidojumā aktieris Orgonu parāda arī kā tādu cilvēku, kas jau pirms Tartifa ierašanās viņa mājās slimojis ar kādu ticības, lētticības un muļķības sajaukumu. Tikai lugas beigās viņš paplašāk atdara acis, tomēr radīdams iespaidu, ka to, t. i. Orgonu, atkal varētu apmāt kāds cits Tartifs.

Vistuvāko pieeju Moljēra komēdijas spēles garam, šķiet, ir atradusi Anta Klinte Orgona meitas Mariannas istabenes Dorinas lomā. Klinte to pilnā mērā piepilda, veic un parāda ļoti dzīvā, spēcīgā, reālā, rotaļīgā un reizē saturīgā veidojumā. Vietām viņas spēles veids var likties pat pārlieku robusts un valdonīgs, bet taisni šais momentos aktrise prot skaidrāk izcelt un parādīt Dorinas veselīgo dzīves izjūtu, savu dabiskā saprāta un garīgās struktūras pārākumu par saviem kungiem. Šis ir viens no Antas Klintes labākajiem tēlojumiem pēdējā laikā.

Diezgan palielo un komplicēto Orgona sievas Elmīras lomu tēlo LPSR Nopelniem bagātā māksliniece Lilija Ērika. Šo aprobežoto sievu ārēji šarmantā, koķeteriskā uztverē Ērika sniedz diezgan spilgtās kontūrās, bet tās ne visur vēl piepilda ar psiholoģiski pamatotām niansēm un pārejām. Arī teksta izrunas manierē šur tur ieskanas pārāk traģiski vai svinīgi toņi, kas paliek it kā lidinoties gaisā.

Orgona meitas Mariannas lomu dublē Lilija Amerika un Elizabete Piebalga. Pirmā no tām Mariannu sniedz kā iekšēji visai nevarīgu radījumu, bet pietiekami pavingru kustībās un žestā. Piebalga rāda ārēji glītu, bet gluži lelīsku Mariannas zīmējumu, kuŗam pavisam maz iekšējas dzīvības.

Mundri, strauji, asā, enerģiskā griezumā Viktors Gruziņš parāda Orgona dēlu Damisu.

Tāpat brašs, kustīgs, bet vietām mazliet pavaļīgs stājā un izrunā ir Richards Zandersons kā Mariannas līgavainis Valērijs.

Paskopi, pagausi, pat pārlieku atturīgi Voldemārs Švarcs veido Elmīras brāli Kleantu.

Trauksmīgi un paskarbi Alīse Brechmane notēlo nelielo Orgona mātes Pernella kundzes lomu.

Zīmīgos, raksturīgos vilcienos Severīns Vilsons parāda tiesas izpildītāju Lojālu.

Pārējās, vēl mazākajās lomās minami Aina Avotiņa, Kārlis Paeglītis, Kirils Martinsons un Kārlis Sebris.

Jānis Grots

DARBA ATCERES DRĀMAS TEĀTRĪ

Latviešu tauta vienmēr ir mīlējusi un cienījusi savus mākslas darbiniekus. Izcilā vietā šajā ziņā vienmēr ir bijuši skatuves mākslinieki, jo viņu personīgā saskare ar tautu ir visciešākā, viņu mākslinieciskais darbs, mākslas tēla radīšanas process noris skatītāja un klausītāja klātbūtnē. Atzinība, ar kādu skatuves mākslas draugi vēl šodien atceras latviešu teātŗu veterānus — Alunānu, Duburu, Skaidrīti, Akmentiņu, Mierlauku — ir labākais pierādījums, ka pat gadu desmitu ietekmē neizbāl liela aktiera piemiņa tautas sirdī.

Sevišķi izcilā stāvoklī skatuves māksla līdzteku citām mākslas nozarēm ir padomju valstī, sociālistiskās sabiedrības vidū. Aktieris padomju zemē tāpat kā strādnieks, zemnieks, inženieris, vai kādas citas nozares darbinieks ir jaunas dzīves cēlājs, gaišas nākotnes veidotājs, plašu darba ļaužu masu organizētājs, idejisks audzinātājs, cīnītājs par savas tautas laimi un labklājību.

Trīs šādus māksliniekus sakarā ar ievērojamu darba atceri 21. martā godināja Drāmas teātŗa saime. Nopelniem bagātā skatuves māksliniece Ludmila Špilberga atzīmēja 40 skatuves darbā pavadītus gadus, Nopelniem bagātais skatuves mākslinieks Jānis Osis un aktieris Konrāds Kvēps atzīmēja 30 teātrim veltītus gadus.

Ludmila Špilberga dzimusi Rīgā, amatnieka ģimenē. Skatuves mākslinieces gaitas viņa sākusi vētrainajā 1905. gadā Valmieras latviešu biedrības teātrī ar lomu Zeiboltu Jēkaba lugā «Mirdza». Profesionālo izglītību viņa guvusi Dubura drāmatiskajos kursos, kas latviešu skatuvei devuši daudz krietnu mākslinieku. Līdztekus studijām viņa darbojas Ziemeļblāzmas teātrī, bet no 1919. gada — Drāmas teātrī, ar pārtraukumu 1929./1930. gada sezonā. Ludmila Špilberga ir spilgta psiholoģiskā virziena aktrise, kas savu tēlošanas prasmi, māku parādīt skatītājam tēlojamās personas raksturu un atdot pārdzīvojumu izveidojusi līdz ļoti augstai pilnībai. Viņas talants visspilgtāk izpaužas raksturlomās, it sevišķi — komiskajās.

Jānis Osis skatuves gaitas sācis 1915. gadā Pēterpilī Latviešu labdarības biedrības teātrī, kur tajā laikā rosīgi darbojās Rīgas Jaunā teātŗa trupa A. Mierlauka un A. Amtmaņa-Briedīša vadībā. No 1919. gada līdz šim laikam viņš darbojas Drāmas teātrī. Jāņa Oša panākumi skatuves darbā ir ļoti strauji. Jau ap 1929. gadu viņš ir viens no redzamākajiem raksturlomu tēlotājiem Latvijas teātros. Vēlākajos gados mākslinieks ar tikpat lieliem panākumiem spēlē klasiskajās varoņlugās. Pašlaik Jānis Osis neapšaubāmi ir viena no vislielākajām personībām latviešu teātŗa mākslā, mākslinieks, ar ko latviešu tauta var pamatoti lepoties.

1915. gadā par skatuves mākslinieku kļūst arī Konrāds Kvēps. Tāpat kā Ludmila Špilberga mākslinieciskō izglītību viņš iegūst Dubura drāmatiskajos kursos. Aktiera darbu Konrāds Kvēps uzsāk Rīgas latviešu biedrības teātrī ar Gatiņa lomu Tautas dzejnieka J. Raiņa lugā «Pūt, vējiņi». Zēnu lomas viņa repertuāra pamatā vēl ir ilgu laiku. Tikai vēlākajos gados viņš izveidojas par īpatnu, nosvērtu raksturlomu tēlotāju.

Ludmilas Špilbergas, Jāņa Oša un Konrāda Kvēpa godināšanā, kas notika 21. martā pēc Arvida Griguļa lugas «Uz kuŗu ostu?» izrādes, piedalījās partijas, valdības, mākslas iestāžu pārstāvji un kupls skaits teātŗa apmeklētāju.

A. S.

FRĪDEBERTS TUGLASS - IPSR TAUTAS RAKSTNIEKS

Šāgada martā igauņu ievērojamais rakstnieks un kritiķis Frīdeberts Tuglass kļuva 60 gadu vecs. Ievērojot viņa lielos nopelnus igauņu rakstniecības un kultūras laukā, IPSR valdība viņam piešķīrusi Tautas rakstnieka nosaukumu.

Fr. Tuglass rakstniecībā darbojas gandrīz 45 gadus, un viņa publicēto grāmatu skaits pārsniedz simtu. Par piedalīšanos 1905. gada revolūcijā Tuglass bija spiests emigrēt uz Vakareiropu, no kurienes viņš Igaunijā atgriezās tikai 1917. gadā.

Tuglass savas rakstnieka gaitas sācis kā reālists. Viņš sarakstījis vairākus novelu krājumus, sasniegdams šai laukā lielu meistarību. Vērtīgs viņa jaunības romāns «Mazais Ilimārs», kas nupat iznācis jaunā izdevumā.

Lieli nopelni Tuglasam rakstniecības kritikā. Viņa plašā vēriena sarakstītās esejas un apcerējumi, ko allaž vada progresīva doma, iznākuši 8 biezos sējumos. Šiem darbiem liela nozīme igauņu rakstniecības attīstībā. Sevišķi vērtīgi viņa raksti par stilu un valodu. Ievērojamas plašās un nopietnās monografijas par Eduardu Vildi un Juhanu Līvu. — Tuglass ir arī izcils tulkotājs, un nupat iznākusi viņa tulkotā A. Čechova stāstu izlase.

E. Z.

V. Valdmaņa vāka zīmējums Meinharda Rudzīša dzeju grāmatai.

K. Sūniņa vāka zīmējums Grosmaņa romānam «Tauta nemirstīga», kas iznācis latviešu valodā.

CHRONIKA

ZINĀTNISKI DARBI PAR ARCHITEKTŪRU

PSRS Architektūras akadēmija, lai iepazīstinātu plašākas architektu aprindas ar svarīgākajiem zinātniskiem darbiem, architektūru un būvtechniku, noorganizējusi vairākus priekšlasījumus un zinātniskas apspriedes.

Pirmā no tām, veltīta Architektūras vēstures un teorijas institūta darbībai, notika 18. martā.

Sanāksmi atklāja PSRS Architektūras akadēmijas īstenais loceklis N. Kolli. Īsu pārskatu par Architektūras vēstures un teorijas institūta darbību sniedza J. Savickis.

PREMJĒRAS TALLINAS TEĀTROS

Pagājušajā mēnesī Tallinas teātri deva vairākas premjēras. Teātris «Estonija» rāda L. Helmaņa «Lapsiņu», Drāmatiskais teātris — D. Prīstlija «Ieradies inspektors», Jaunatnes teātris — B. Gorbatova «Tēvu jaunība» un Leļļu teātris T. Gabes «Kristala zābaciņš».

AMERIKĀŅU UN PADOMJU MŪZIKAS BIEDRĪBA

Amerikāņu un padomju draudzības Nacionālā Padome noorganizējusi «Amerikāņu un padomju mūzikas biedrību», kuŗas mērķis organizēt savstarpēju iepazīšanos ar Padomju Savienības un Amerikas mūzikas dzīvi.

PADOMJU LUGAS UN MŪZIKA BELGRADĀ

Belgradas Tautas teātris ar lieliem panākumiem rāda A. Korneičuka lugu «Platons Krečegs». Šī teātra publika Korneičuku labi pazīst jau no viņa lugas «Mistera Perkinsa misija boļševiku zemē», ko Belgradas Tautas teātris uzveda pirms «Platona Krečega».

«DIPLOMĀTIJAS VĒSTURE» OTRĀ IZDEVUMĀ

Valsts politizdevniecība sagatavo otram izdevumam «Diplomātijas vēsturi», kuŗas pirmais sējums 200 tūkstoš eksemplāros iznāks šinī gadā.

NORDALA GRIGA MIRSTĪGO ATLIEKU PĀRVEŠANA UZ NORVĒĢIJU

Pēc norvēģu laikraksta «Verdens gang» ziņām, kādā Berlīnes priekšpilsētas kapsētā atrasts ievērojamā norvēģu rakstnieka — Nordala Griga kaps. Rakstnieks kritis 1943. g. 3. decembrī gaisa uzlidojuma laikā Berlīnē.

Griga mirstīgās atliekas pārvedīs no Vācijas uz Norvēģijas panteonu, kur tās apbedīs līdzās Bjernsonam un Ibsenam.

Padomju Igaunijas tēlotāja māksla

Igaunijas padomju mākslinieku savienība 1946. gada darbības plānā paredzējusi 15 izstādes, galvenokārt Tallinā un Tartū. Igaunijas provinču pilsētās organizēs ceļojošas grafikas un mazāka formāta gleznu izstādes.

Lai iepazīstinātu ar igauņu mākslu citas PSRS tautas, šāgada pēdējā ceturksnī paredzēts organizēt vienu tēlotājas mākslas un vienu lietišķās mākslas izstādi Ļeņingradā. No Ļeņingradas uz Tallinu pārceļ Ļeņingradas grafikas izstādi, pēc tam to rādīs Tartū.

Gatavo Tēvijas kara laikā bojā gājušo un mirušo mākslinieku darbu izstādi. To skaitā ir igauņu pazīstamie gleznotāji A. Hohani, K. Līmands, N. Kumits un grafiķi A. Laigo, P. Līvaks, J. Rozilehts. Mirušā vecmeistara Kristjana Rauda izstādi rīkos Tallinas Valsts mūzejs.

Pārējās mākslas izstādes iedalītas 3 grupās: Igaunijas mākslas pārskata izstādes, no tām 2 gleznu un 1 lietišķas mākslas izstāde Tallinā, 2 mākslas izstādes Tartū; grupu izstādes Tallinā un Tartū, kuŗās ar saviem darbiem piedalīsies atsevišķu mākslinieku grupas un personālās izstādes.

Paredzētas arī lielāku mākslinieku grupu ekskursijas uz Padomju Savienības mākslas centriem Maskavu un Ļeņingradu. Ar Vissavienības mākslinieku Orgkomiteju panākta vienošanās par igauņu mākslinieku grupas braukšanu studiju nolūkos uz Armeniju.

Svarīga vieta IP mākslinieku savienības 1946. gada plānā ierādīta gatavošanās darbam 1947. gada Vissavienības tēlotājas mākslas izstādei «Padomju Savienības 30 gadi», kas notiks Maskavā. Šim nolūkam jau sāk ar mākslinieciem slēgt pasūtījumu līgumus.

A. Lepiks

ANNA SAKSE

PIE BŪVSTRĀDNIEKIEM

Arodbiedrību Centrālā Padome savu piecpadsmito literāro vakaru, kas notika Būvstrādnieku arodbiedrības klubā, bija veltījusi LPSR Nopelniem bagātās kultūras darbinieces rakstnieces Annas Sakses darbiem.

Par Annas Sakses dzīvi un darbiem runāja dzejnieks Valdis Lukss. — Annu Saksi pazīst visi, par viņu runā tās darbi. 1941. gadā parādījās viņas romāns «Darba cilts», kas guva lasītāju atzinību. Annas Sakses Tēvijas kara laikā sarakstītie stāsti ir redzami darbi mūsu literatūrā. Tie vēsti par padomju ļaužu varonību aizmugurē un frontē. Viņas stāstu varones lielāko tiesu ir sievietes. Bieži apmeklējot fronti, rakstniece vienmēr interesējās par latviešu meitām, kuŗas kopā ar vīriem cīnījās par dzimtenes brīvību. Šo apmeklējumu rezultātā parādījās virkne rakstu par cīņām frontē un stāsts «Māra».

Anna Saksē pazīstama arī kā dzejniece un kultūras darbiniece. Par to liecina viņas daudzie raksti presē par sabiedriskās dzīves visdažādākajiem jautājumiem.

Vakara koncerta daļā mūsu redzamākie skatuves mākslinieki — Drāmas, Dailes un Jaunatnes teātŗa aktieŗi lasīja Annas Sakses dzejas un viņas stāstu un romāna «Darba cilts» fragmentus. LPSR Valsts operas un baleta teātŗa solisti un Valsts Filharmonijas koris Jāņa Ozoliņa vadībā nodziedāja Jāzepa Mediņa, A. Goldina un J. Ozoliņa skaņdarbus ar Annas Sakses tekstiem. Vakara nobeigumā Anna Sakse nolasīja dzejoli «Boļševiku partijai».

Ark.

«KAROGA» MARTA BURTNĪCAS SATURS

Jaunās burtnīcas prozas daļā Roberta Sēļa romāna Silaines muiža turpinājums, Jāņa Plauža stāsts par vācu okupācijas laiku Trīs brāļi, Indriķa Lēmaņa stāstiņš Kalve un Anatola Imermaņa lidotāju stāsta nobeigums. Plašajā lirikas daļā nesen mirušā dzejnieka Erika Ādamsona divi dzejoļi. Ar jaunākiem dzejoļiem piedalās Valdis Lukss, Jūlijs Vanags, Jānis Grots, Pāvils Vīlips. Aleksandrs Čaks uzrakstījis garāku dzejojumu Mīlas sakarnieks, Meinhards Rudzītis Dziesmas kādai meitenei. Mirdza Bendrupe devusi virkni dzejoļu no cikla Padomju tautas sasaucas. No jaunajiem liriķiem lasām Valijas Brutānes, Cecīlijas Dineres, Pēteŗa Sila, Anatola Imermaņa un Edgara Dambura dzejoļus. No pārējo padomju tautu dzejas Tarasa Ševčenko, Ļesjas Ukrainkas un vairāku gruzīnu dzejnieku darbu tulkojumi. Apcerējumu daļā Jānis Sudrabkalns sniedzis iejutīgu eseju par Eriku Ādamsonu. Tālāk Jūlija Vanaga raksti — Divas atceres, Padomju Gruzijas 25 gadi, Jēkaba Vītoliņa Pāvuls Jurjāns un latviešu opera, Kārļa Freinberga Tautas mākslinieces Berta Rūmniece un Edgara Dambura recenzija par latviešu dzejnieku Vēstuli Staļinam.

Pielikumā Jaņa Rozentāla un Surikova krāsaini gleznu attēli, V. Valdmaņa Bertas Rūmnieces, Ģ. Vilka Pāvula Jurjāņa un O. Skulmes Erika Ādamsona vienkrāsu ģīmetnes.

Latvijas PSR Valsts Drāmas teātris patlaban rāda Moljēra komēdiju «Tartifs». Attēlā: skats no Moljēra komēd. «Tartifs» LPSR Valsts Drāmas teātrī. Tartifs — LPSR Nopelniem bagātais mākslinieks Jānis Osis, Elmīra — LPSR Nopelniem bagātā mākslinieces Lilija Erika.

Atklāta Valsts Rīgas teātŗa vidusskola

Šinīs dienās notika Valsts teātŗa un choreografijas vidusskolas teātŗa nodaļas atklāšana. Skolā uzņemti 53 audzēkņi — 17 zēni un 36 meitenes. Lai radītu iespēju skolā iestāties ne tikai galvaspilsētas, bet arī periferijas jauniešiem, uzņemšanas eksāmeni notika 12 dažādās republikas pilsētās. No periferijas skolā uzņemti 20 audzēkņi. Mācības notiks divās grupās un ilgs četrus gadus. Skola negatavos atsevišķus aktieŗus dažādiem teātŗiem, bet veselu aktieŗu kolektīvu. Pirmais izlaidums paredzēts LPSR Valsts Drāmas teātrim.

Turpmāk katru gadu teātŗa nodaļā uzņems 30 audzēkņu. Choreografijas nodaļu paredzēts atvērt šāgada rudenī.

Skolas direktors b. Tanbergs.

Ark.

Staļina prēmijas laureāta mākslinieka Cipļakova gleznа «Gorkijs pie Volgas».

Kultūras dzīve REPUBLIKĀ

PALĪDZĪBA PAVASARA SĒJĀ

Lai sekmētu pavasaŗa sēju, Valmieras apriņķa kultūras un izglītības iestādes griezušās ar aicinājumu pie visiem Padomju Latvijas tautasnamu, klubu, bibliotēku, mūzeju darbiniekiem. Savā aicinājumā valmierieši uzskaita visus tos veicamos darbus, kas ātrāk palīdzēs atdzimt mūsu republikas saimniecībai. Lielā uzdevuma veikšanai viņi apņemas pielietot aģitācijas un propagandas darbu masās, organizēt sociālistisko sacensību, stachanoviešu un pirmrindnieku izcelšanu presē, sienas avīzēs, goda sarakstos, pieredzes popularizēšanu, organizēt agrotechniskus pulciņus, masu sapulces ar mākslinieciskiem priekšnesumiem, izvirzīt sējas kampaņas laikā speciālu brigādi no kultūras iestāžu darbiniekiem, organizēt zemnieku savstarpēju palīdzību utt.

Plaši izvēršot aģitācijas masu darbu starp zemniekiem, izskaidrojot biedra Staļina jaunās piecgades nozīmi, Valmieras apriņķa lauku kultūras darbinieki palīdzēs veikt priekšzīmīgi pavasaŗa sēju.

L. P.

JELGAVAS MŪZIKAS VIDUSSKOLĀ

Vācu iebrucēju sagrautajā Jelgavā arvien vairāk atplaukst mākslas un kultūras dzīve. Rosīgi darbojas Jelgavas mūzikas vidusskola. Tās ilggadīgā mītne Driksas krastā, kur savas pirmās gaitas mūzikas mākslā sākusi rinda redzamu latviešu mūziķu, arī vāciešu sagrauta. Skola pagaidām mitinās nelielā koka mājā. Vidusskolas vokālā, klavieŗu, stīgu, pūšamo, tautas instrumentu un koŗu diriģentu nodaļās mācās 50 audzēkņu, bērnu nodaļās — 76 audzēkņi, ko apmāca 6 pedagogi.

Skolu vada docents Jūlijs Sproģis.

Z.

ESTRĀDES KONCERTS

Latvijas PSR Valsts Filharmonijas estrādes koncertbrigāde pēc mēneša starplaika atkal viesojās Ventspilī, sniedzot ventspilniekiem labi iestudētus priekšnesumus dažādos estrādes žanros. Piedalījās arī pianists Jevgeņijs Krāmers ar Šopēna un Štrausa valšu atskaņojumiem, kā arī veiksmīgi pavadot pārējos solistus.

Vislielāko atsaucību ventspilniekos guva žanra dziedātāja Rima Remāre un dziedātāja Sofija Nikoļskaja, kas dziedāja krievu tautasdziesmas.

TOPOŠO MŪZIĶU VAKARS

Ventspils Mūzikas skolas 5. audzēkņu vakara programu atskaņoja tās visjaunākā paaudze. Atzīstamus sniegumus deva L. Drobņickas klavierklases audzēknes 7 gadu vecā T. Permijakova un Rūta Grosberga. Raiņa dzejoli «Jaunais laiks» lasīja 7 gadus vecais L. Prūsis. L. Dravniece atskaņoja Kalniņa, Dārziņa un Šopēna dziesmas. Klavierpavadījumus sniedza audzēkne V. Pētersone.

Jaunajiem programas izpildītājiem klausītāji veltīja sirsnīgus aplausus.

VENTSPILS PILSĒTAS BIBLIOTĒKA

Vācu okupanti 1944. gada septembrī izpostīja arī Ventspils pilsētas bibliotēku. Grāmatas sabojāja, daļu iznīcināja un ievērojamu daudzumu aizsūtīja nezināmā virzienā.

Gāja bojā ap 6000 sējumu latviešu un 5000 sējumu krievu valodā, to starpā visi klasiķi. 1941. g. bibliotēkā bija 19.000 sējumu.

1945. gada jūnijā bibliotēka uzsāka darbību ar apmēram 7000 sējumiem un 589 lasītājiem. Lasītāju un grāmatu skaits strauji pieauga, un 1946. gada 1. martā jau bija 12.200 sējumu ar 1226 lasītājiem. 1945. g. jūnija mēnesī bibliotēkā apmainīja 1928 grāmatas, decembrī — 4480, bet 1946. g. februārī jau 5522 grāmatas.

Ap 500 grāmatu saņemtas no Maskavas. Maskavas atsaucības un gādības dēļ Ventspils bibliotēka ir ieguvusi labas mācību grāmatas.

Bibliotēka iekārtojusi arī divus grāmatu izsniegšanas punktus, kuŗos grāmatas apmaina 2 reizes mēnesī — pa 60—70 sējumu. 1000 sējumu izsūtīti caur LK(b)P Ventspils apriņķa komitejas aģitācijas un propagandas daļu uz 10 lauku pagastiem vietējo bibliotēku papildināšanai.

Bibliotēkas abonentu sastāvs — ap 40% kalpotāju, 35% jaunatnes un 25% strādnieku.

Pie bibliotēkas pastāv arī lasītava, kas atvērta katru dienu. Bibliotēka abonē 50 dažādu laikrakstu un žurnālu.

Ž. Kr.

ANNA SAKSE UN ANDREJS BALODIS VENTSPILĪ

Annas Sakses un Andreja Baloža darbiem veltītas literāras pēcpusdienas bija sarīkotas Ventspils 5. vidusskolā, Mūzikas vidusskolā un Arodbiedrību Centrālajā klubā. Nopelniem bagātā kultūras darbiniece Anna Sakse nolasīja fragmentu no sava stāsta «Māra» un divus dzejoļus «Gudrā zīle» un «Dzimtene Latvija». Andrejs Balodis nolasīja dzejoļus «Dārznieks» un «Padomju robežas». Ventspils Drāmatiskā teātŗa aktieris Kristaps Linde nolasīja A. Sakses stāsta «Trīs šķūnīši» fragmentu un vairākas A. Baloža dzejas.

Jāz. Mediņa, J. Ozoliņa, A. Žilinska un L. Reinholdes dziesmas ar Sakses un Baloža tekstiem dziedāja soliste Milija Liepiņa.

E. Prūse

Laikraksts «Literatūra un māksla» iznāk vienreiz nedēļā. Redkolēģija: **J. Grants** (atbildīgais redaktors), **M. Buša, N. Grīnfelds, A. Grigulis, A. Krūmiņš, A. Lapiņš, A. Sakse.**
Redakcijas adrese Rīgā, Kr. Barona ielā 12. Runas stundas no pl. 10—14. Numurs maksā Rbļ. 1. —. Abonēšanas maksa Rbļ. 52,— gadā.
Abonentus pieņem Preses apvienība Rīgā, Kirova ielā 41/43. Izdevējs VAPP laikrakstu un žurnālu apgādniecība Rīgā, Blaumaņa ielā 38/40.
Iespiests Vapp Poligr. tresta tipogr. Nr. 1 «Cīņa», Rīgā, Blaumaņa ielā 38/40.